

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra sociální a charitativní práce

Diplomová práce

Vybrané etické a sociální aspekty surogátního materství v ČR

Vedoucí práce: PhDr. Šimek Vojtěch, Th.D.

Autor práce: Bc. Karolína Zemanová

Studijní obor: Etika v sociální práci

Forma studia: Kombinovaná

2024

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem autorem této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.

V Českých Budějovicích

dne 27.3. 2024

.....

Bc. Karolína Zemanová

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala mému vedoucímu práce PhDr. Vojtěchu Šimkovi, Th.D. za odborné vedení, cenné rady, vstřícnost a čas strávený nad touto prací. Dále bych chtěla poděkovat své rodině a svým přátelům za pochopení a podporu během psaní této diplomové práce.

Obsah

Úvod	6
1 Neplodnost	8
1.1 Úroveň plodnosti v České republice	9
1.2 Hlavní příčiny neplodnosti	10
1.2.1 Hlavní příčiny neplodnosti u žen	10
1.3 Psychologické dopady neplodnosti	11
1.4 Léčba neplodnosti	11
1.5 Asistovaná reprodukce	12
1.5.1 Metody asistované reprodukce	12
1.5.2 Otázky týkající se asistované reprodukce	13
1.6 Jiné možnosti řešení neplodnosti	14
2 Surogátní mateřství	15
2.1 Vymezení pojmu surogátní mateřství	15
2.1.1 Terminologie	16
2.2 Druhy surogátního mateřství	16
2.3 Indikace k surogátnímu mateřství	17
2.4 Historie surogátního mateřství	18
2.5 Právní úprava v České republice	20
2.6 Praxe surogátního mateřství v České republice	21
2.6.1 Platby za surogátní mateřství	23
2.7 Trestněprávní aspekty surogátního mateřství	24
2.8 Současný stav surogátního mateřství v České republice	25
2.9 Surogátní mateřství v zemích mimo ČR	27
3 Průběh surogátního mateřství	28
3.1 Podmínky pro přijetí do programu surogátního mateřství	28
3.1.1 Žadatelský pár	28
3.1.2 Surogátní matka	29
3.2 Proces hledání surogátní matky	30
3.3 Navázání vztahu surogátní matky a žadatelského páru	30

3.4	Těhotenství a porod.....	32
3.5	Určení rodičovství.....	33
3.6	Etický rozměr a rizika surogátního mateřství.....	34
3.7	Odmítnutí předání novorozeného dítěte.....	34
3.7.1	Odmítnutí či odvolání souhlasu s osvojením dítěte	36
3.8	Odmítnutí převzetí novorozeného dítěte.....	36
4	Sociální aspekty surogátního mateřství	39
4.1	Role orgánu sociálně-právní ochrany dětí v případě surogátního mateřství...39	
4.2	Osvojení	40
4.3	Identita dítěte	41
4.4	Zkušenosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí se surogátním mateřstvím ..42	
5	Etické aspekty surogátního mateřství	44
5.1	Rozdílné pohledy na surogátní mateřství ze strany odborníků a společnosti .44	
5.1.1	Surogátní mateřství jako léčba neplodnosti.....	47
5.2	Etické aspekty.....	47
5.2.1	Instrumentalizace ženy	49
5.2.2	Vztah surogátní matky a dítěte	49
5.2.3	Instrumentalizace dítěte.....	51
5.3	Komercializace z hlediska etiky	51
5.3.1	Operace Španěl	52
5.4	Bioetika	55
5.5	Surogátní mateřství z pohledu etických teorií.....	56
5.6	Je morálně dovolené vykonávat surogátní mateřství?	58
6	Závěr	61
7	Seznam použitých zdrojů.....	62

Úvod

Surogátní mateřství je v současné době velmi aktuálním a ožehavým tématem etiky. Můžeme dokonce říci, že toto téma rozděluje společnost na dva názorově odlišné tábory. Jedna část společnosti vnímá surrogátní mateřství jako vhodnou metodu pro „léčbu neplodnosti“. Jiná část společnosti nahlíží na tuto problematiku opačně, se surrogátním mateřstvím nesouhlasí, a naopak se snaží hájit zájmy samotného dítěte a surrogátních matek, tj. žen, které surrogátní mateřství podstupují.

V České republice je otázka surrogátního mateřství na pomyslném rozcestí. Řešení se nachází po vzoru jiných zemí, buď se surrogátní mateřství úplně povolí, zakáže, nebo jej povolí pouze pod přísnou regulací a pouze pro heterosexuální neplodné páry. Kritici surrogátního mateřství mohou argumentovat s tím, že ženy by neměly být považovány za komodity a jejich tělo by nemělo být využíváno pro splnění cílů jiných lidí. Surogátní mateřství je také komplikovaným tématem, jelikož stojí na pomezí etiky a medicíny. V této práci se zaměřuji především na etickou a sociální rovinu.

Na toto téma vzniklo již mnoho publikací a odborných prací, které se surrogátním mateřstvím nejen z etického pohledu zabývají, jelikož se, ale jedná o téma, které se v čase neustále vyvíjí je potřeba se mu věnovat. V diplomové práci vycházím z osobních poznatků z konference „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“, která proběhla na podzim roku 2023 v Poslanecké sněmovně.¹

V první části této diplomové práci se zabírám tím, co vlastně surrogátnímu mateřství předchází, tudíž problematikou neplodnosti, a zároveň asistovanou reprodukci. Ve druhé části se zaměřuji na nastínění současné situace surrogátního mateřství v České republice. Důležité je vymezení samotného pojmu, jeho zakotvení v historii, a především jaká je jeho pozice v české legislativě. Přestože se v práci vymezuji na Českou republiku, tak pro srovnání, nastiňuji i situaci surrogátního mateřství v zahraničí.

Třetí část se věnuje samotnému průběhu surrogátního mateřství od jeho počátku ke konci. Jak je známo surrogátním mateřstvím se zabývá medicína a etika, ale nelze opomenout i spoustu jiných oborů jako je psychologie a sociální práce. Právě sociální práce bývá v rámci tohoto tématu často upozaděna, proto se jejímu významu v této oblasti více věnuji ve čtvrté kapitole. Sociální pracovníci a pracovnice orgánu sociálně právní ochrany dětí mají v rámci surrogátního mateřství důležitou roli, a sice, jak při určování otcovství, tak jako kolizní opatrovník. Sociální aspekty náhradního mateřství se týkají zejména vztahů a interakcí mezi všemi zúčastněnými stranami. Surogátní mateřství může mít vliv na rodinu, ve které dítě vyrůstá. Existuje také otázka etického

¹ POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

a sociálního stigma spojeného s náhradním mateřstvím, a s tím jaký má dopad na rozhodnutí jednotlivců a párů zvolit tuto možnost. Celkově lze říci, že etické a sociální aspekty náhradního mateřství mají významný vliv na to, jak je tato praxe vnímána ve společnosti a jak je regulována legislativou.

V poslední části se již přímo věnuji problematice surogátního mateřství z etického hlediska. Etické otázky týkající se náhradního mateřství souvisí s tím, zda je eticky správné, aby žena odniosla a porodila dítě pro jinou osobu. Pomocí odborné literatury a odborných článků včetně etické analýzy vybrané kauzy, jež se odehrála v ČR, se pokusím představit aktuální a nedávnou situaci surogátního mateřství v ČR, s ohledem na vybrané etické a sociální aspekty a pokusím se diferencovaně odpovědět na otázku, zda je surogátní mateřství morálně dovolené.

1 Neplodnost

Ještě než začnu s vymezením hlavního tématu této diplomové práce, kterým je surogátní mateřství, je nutné krátce nastínit i pojem, kvůli, kterému většina párů proces surogace podstupuje, a tím je neplodnost. Samozřejmě neplodnost, v tomto případě, nemusí být jediným důvodem, ale o tom až později.

Hodnota dítěte a možnosti početí jsou v současnosti v mnohém jiné oproti dřívější době. Možnost užívat hormonální antikoncepci v různých podobách, dala ženě osobní volbu, kdy a jakým způsobem si bude chtít naplánovat těhotenství. Hormonální antikoncepce párům pomohla vyhnout se riziku nechtěného početí. Negativním dopadem užívání hormonální antikoncepce je mimo jiné iluze, že můžeme kontrolovat i svoji plodnost. Myšlenka toho, že lze mít dítě, kdykoliv, kdy člověk bude chtít, může později přinést větší zklamání, když se tak nestane hned, navíc pokud se předem vyloučily různé překážky z lékařského hlediska. Paradoxně se v dnešní době stává dítě tzv. větší vzácností, stále více párů v mladším věku vyhledává institut asistované reprodukce.² Uznávaná gynekoložka Helena Máslová³ uvádí, že plodnost je nejen u lidí, považována za základní projev životaschopnosti, a to především z evolučního hlediska souvisejícího s přežitím, kdy reprodukčně schopní jedinci zajišťují úspěch následující populace.

Ve 21. století vzniká tlak na reprodukci také ze strany médií, které informují o neplodnosti, jako o hrozbě, a o velmi časté neplodnosti u mužů. Nelze vyloučit, že se počty pokusů o umělé oplodnění s využitím asistované reprodukce zvyšují. Nicméně jsou i tací odborníci, kteří označují snižující se plodnost za mýtus. Reagují na to, proč by mělo docházet k zvyšující se neplodnosti, když ve vyspělých zemích došlo téměř k vymizení problémů jako je podvýživa, nedostatečná hygiena, nekvalitní lékařská péče, a také pokles problémů spojených s náročnými pracovními podmínkami bez možnosti odpočinku.⁴

Celosvětově, kolonizací planety a dosáhnutím na vrchol potravinového řetězce, člověk rozšířil své teritorium. V posledních padesáti letech došel člověk na úroveň velmi úspěšné reprodukční schopnosti. S tím se ovšem pojí i různá varování ze stran ekologů. Ještě nikdy se nestalo, že by přemnožení určitého živočišného druhu mělo tak závažný dopad na planetu. Ke snížení populace v posledních letech nedošlo ani během pandemie COVID 19.⁵ V listopadu roku 2022 vzrostl celkový počet obyvatel na planetě

² Srov. DISJARDINS-SIMON, J.; DIEBRAS, S., *Nevědomé příčiny neplodnosti*. s. 13-14.

³ Srov. MÁŠLOVÁ, H., *Plodnost: Cesta k mateřství*. s. 17.

⁴ Srov. RUMPÍKOVÁ, T.; RUMPÍK, D.; KONEČNÁ, H. Lidská plodnost. In: KONEČNÁ, H. et al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*., s. 37.

⁵ Srov. MÁŠLOVÁ, H., *Plodnost: Cesta k mateřství*. s. 27.

na osm miliard. Lidstvu trvalo celkem dvanáct let k dosažení tohoto vzrůstu. Do roku 2037 by se měl počet obyvatel, podle předpokladů OSN, zvýšit na devět miliard.⁶

Avšak k populačnímu nárůstu nedochází rovnoměrně napříč kontinenty. Nejnižší počet dětí se rodí v Evropě, což souvisí s tím, že je zde největší spotřeba hormonální antikoncepce, a zároveň vysoký podíl dobrovolné bezdětnosti.⁷ Je zde velká tendence odkládat mateřství až na pozdější dobu, přičemž se udává, že biologicky ideální věk pro ženy je do třiceti let, poté plodnost začíná mírně klesat. Velký zlom v plodnosti nastává v pětatřiceti letech. Hlavním faktorem ovlivňujícím schopnost otěhotnět je počet a kvalita vajíček uložených ve vaječnících. U žen v pozdějším věku dochází k poklesu vajíček a ke snížení kvality zbylých. Dále se udává, že plodnost končí pět až deset let před začátkem menopauzy.⁸

U mužů s přibývajícím věkem nedochází k tak významným změnám v plodnosti jako u žen. Mužská plodnost během stárnutí klesá jen mírně, ale nelze vyloučit rizika, jejichž počet se zvyšuje s věkem otce.⁹ Mezi tato rizika může patřit vznik nových genetických vad.¹⁰

1.1 Úroveň plodnosti v České republice

Vývoj plodnosti v rámci České republiky ukazuje Český statistický úřad (dále jen „ČSÚ“) podle, kterého byl rok 2022 nejslabším rokem v počtu nově narozených za posledních osmnáct let. Pokles počtu narozených nemá však vliv na růst populace, která i tak nadále rostla. Klesl počet úmrtnosti a zvýšil se i počet obyvatel. Snižující se počet narozených dětí je zřejmý od roku 2018, s výjimkou v roce 2021.¹¹ V roce 2021 naopak Česká republika patřila v úrovni plodnosti k nejvyšším v Evropě.¹² Změny ve věkovém složení potencionálních rodiček a nižší úroveň plodnosti byly hlavními faktory ovlivňující vývoj porodnosti v roce 2022.¹³

⁶ Srov. UNITED NATIONS. *Day of eight billion*, [online].

⁷ Srov. MÁŠLOVÁ, H., *Plodnost: Cesta k mateřství*. s. 27.

⁸ Srov. RUMPÍKOVÁ, T.; RUMPÍK, D.; KONEČNÁ, H. Lidská plodnost. In: KONEČNÁ, H. et al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 39.

⁹ Srov. Tamtéž, s. 41.

¹⁰ Srov. TORIELLO., H.V.; MECK., J.M., Professional Practice and Guidelines Committee. Statement on guidance for genetic counseling in advanced paternal age. *Genet Med* [online], 2008, roč.10, č.6, s. 456-460.

¹¹ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Ročník narozených 2022 je nejslabší za posledních 18 let* [online].

¹² Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Úroveň plodnosti v Česku patřila loni k nejvyšším v EU* [online].

¹³ Srov. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, *Ročník narozených 2022 je nejslabší za posledních 18 let* [online].

1.2 Hlavní příčiny neplodnosti

Neplodnost je vždy záležitostí páru.¹⁴ Jak uvádí Řežábek¹⁵, při vyšetření neplodnosti je vždy nutné vyšetřit i muže, až u 40 % neplodných párů lze najít příčinu na straně muže. WHO¹⁶ charakterizuje neplodnost jako onemocnění, které se vyznačuje tím, že po dvanácti měsících pravidelného pohlavního styku, nelze stanovit klinické těhotenství. Zmíněný jeden rok, nemusí být ve všech případech přesný a lze se setkat i s definicemi, které uvádí roky dva.¹⁷

1.2.1 Hlavní příčiny neplodnosti u žen

Máslová¹⁸ zmiňuje, že existuje vysoký počet mladých žen, začínajících s užíváním hormonální antikoncepce v patnácti letech, které ve třiceti letech musí podstupovat asistovanou reprodukci, pokud chtějí počít potomka. O tom, zda má antikoncepce vliv na plodnost, se vedou rozsáhlé debaty, existuje totiž spousta jiných faktorů ovlivňujících plodnost.

V českém jazyce se k označení neplodnosti používá termín sterilita. Sterilitou se myslí neschopnost otěhotnět a mít dítě. Primární sterilita je situace, kdy žena nedosáhla těhotenství za svůj život ani jednou. Sekundární sterilita znamená, že žena už byla těhotná, ale těhotenství skončilo potratem, či bylo ukončeno uměle a nyní má potíže s opětovným početím dítěte.¹⁹ Mezi příčiny neplodnosti u žen dle Řežábka²⁰ patří nedozrání vajíčka, nemožnost průniku spermií k vajíčku, spermie neprojdou děložním hrdlem nebo vejcovodem, chybí dostatek hormonů pro zahnízdění vajíčka, děložní sliznice nedokáže přijmout embryo.

Konečná²¹ uvádí, že ve všech vyspělých zemích dochází ke snížení výskytu tubární sterility, ale naopak přibývá výskytu ovariálních poruch, což opět u žen souvisí s narůstajícím věkem. Ovariální faktor je spojen s poruchou činnosti vaječnicků. Nejběžnějšími problémy spojenými s funkcí vaječnicků jsou anovulace, což je neschopnost vaječnicků uvolnit vajíčko, předčasné ovariální selhání a polycystické vaječníky. Předčasné ovariální selhání je spojeno s nedostatečnou hormonální funkcí

¹⁴ Srov. ŘEŽÁBEK, K. *Asistovaná reprodukce*. s. 12.

¹⁵ Srov. ŘEŽÁBEK, K. *Léčba neplodnosti: příčiny neplodnosti : metody léčby : mimotělní oplodnění : zákony*. s. 19.

¹⁶ Srov. ZEGERS-HOCHSCHILD, F. et. al., *The International Glossary on Infertility and Fertility Care* [online], 2017, roč. 108, č. 3, s. 393-406.

¹⁷ Srov. ŘEŽÁBEK, K., *Asistovaná reprodukce*. s. 12.

¹⁸ Srov. MÁŠLOVÁ, H., *Plodnost: Cesta k mateřství*. s. 32.

¹⁹ Srov. ŘEŽÁBEK, K., *Asistovaná reprodukce*. s. 12.

²⁰ Srov. ŘEŽÁBEK, K. *Léčba neplodnosti: příčiny neplodnosti : metody léčby : mimotělní oplodnění : zákony*. s. 22.

²¹ Srov. KONEČNÁ, H. et. al., *Asistovaná reprodukce a věk. část II, věkové limity pro přístup samoplátců. Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online], 2016, roč. 6, č. 2, s. 36-54.

vaječníků, průběh připomíná menopauzu. Další příčinou je již zmiňovaný tubární faktor, kvůli kterému může dojít k neplodnosti z důvodu neprůchodnosti nebo absence vejcovodu, což brání vajíčku v cestě do dělohy a spermii v cestě k vajíčku. Tento problém se často vyskytuje u žen s endometriózou nebo po gynekologické infekci. Taktéž endometrióza se řadí mezi další příčiny neplodnosti.²²

Neplodnost nejen u žen, ale samozřejmě i u mužů může být způsobena genetickým faktorem. Muž, či žena mohou mít, nebo jsou přenašeči určité genetické vady způsobující neschopnost otěhotnět přirozenou cestou. Posledním důvodem, který zde uvedu, je faktor imunologický. Imunitní systém napadá spermie, či tkáně vajíček a způsobuje tak problémy s početím či časté potrácení.²³

1.3 Psychologické dopady neplodnosti

Pro někoho nemusí být zjištění neplodnosti tak závažné jako pro jiné. Pro některé lidi může neplodnost znamenat dokonce závažnou životní krizi. I z toho důvodu, že většina osob bere rozmnožovací schopnost jako zcela samozřejmou. Přestože je neplodnost dynamický stav a není vyloučeno, že osoba jednou bude mít dítě přirozenou cestou, smutek a duševní otřes jsou v tomto případě naprosto přirozenou reakcí.²⁴

Emocionální reakce na neplodnost může mít různá stádia. Zpočátku člověk popírá skutečnost s následným stádiem zloby a pocity viny, což může vést až do stádia deprese. Posledním stádiem však bývá smutek a přijetí. Připuštění toho, že k početí je potřeba lékařské pomoci, může být pro pár osvobozující.²⁵

1.4 Léčba neplodnosti

Jak je to s léčbou neplodnosti? I přes definici, která určuje neplodný pár do období od jednoho roku, většinou se s léčbou neplodnosti začíná již dříve, respektive není nutné čekat celý rok, a to především u žen, jejichž věk se blíží hranici čtyřiceti let.²⁶ Základním vyšetřením plodnosti u muže je spermioqram.²⁷ Díky spermioqramu, který je jednoduchý a levný lze odhalit spoustu příčin neplodnosti.²⁸

K léčbě, nebo prevenci patologického stavu, kterým je neplodnost lze využít metod asistované reprodukce. Primárním cílem asistované reprodukce by tedy měla být

²² Srov. GENNET, *Příčiny ženské neplodnosti* [online].

²³ Srov. Tamtéž.

²⁴ Srov. NOVOTNY, P. P., *Co dělat při neplodnosti*. s. 17.

²⁵ Srov. Tamtéž, s. 71.

²⁶ Srov. ŘEŽÁBEK, K.; MOOSOVÁ, M.; JIRSOVÁ, S., Asistovaná reprodukce – principy, postupy a jejich efektivita. *Časopis Lékařů Českých*, 2023, r. 162, č. 5, s. 179-193.

²⁷ Srov. ŘEŽÁBEK, K. *Léčba neplodnosti: příčiny neplodnosti : metody léčby : mimotělní oplodnění : zákony*. s. 22.

²⁸ Srov. ŘEŽÁBEK, K.; MOOSOVÁ, M.; JIRSOVÁ, S., Asistovaná reprodukce – principy, postupy a jejich efektivita. *Časopis Lékařů Českých*, 2023, r. 162, č. 5, s. 179-193.

především léčba neplodnosti. Pouze v oblastech skladování zárodečných buněk a preimplantační genetické diagnostiky asistovaná reprodukce přesahuje samotnou léčbu neplodnosti.²⁹

1.5 Asistovaná reprodukce

Zákon upravující asistovanou reprodukci v České republice je zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách.³⁰ Asistovaná reprodukce je lékařská metoda zaměřená na manipulaci se spermiemi, vajíčky a embryi mimo tělo člověka za účelem dosažení těhotenství ženy.³¹

S asistovanou reprodukcí se pojí určité legislativní podmínky České republiky mezi, které patří například věk a složení partnerů. Žena může asistovanou reprodukci podstoupit pouze do 49 let. U mužů věk není rozhodující.³² Při asistované reprodukci se jedná vždy o párovou terapii. Pouze heterosexuální pár může požádat o umělé oplodnění, přičemž účast obou partnerů je nutná jen při některých návštěvách. Zákony v České republice tedy neumožňují lesbickým párům nebo ženám bez partnera asistovanou reprodukci.³³ Je běžnou praxí, že kliniky vykonávající asistovanou reprodukci spolupracují s pojišťovnami, které léčebný proces hradí.³⁴

Věk hraje důležitou roli také při darování vajíček a embryí. Prvním z požadavků je absolutní anonymita jak pro dárce, tak pro příjemce. Dárkyní může být žena ve věku od 18 do 35 let a dárce muž ve věku od 18 do 40 let.³⁵

1.5.1 Metody asistované reprodukce

Co se léčby neplodnosti týče, zjednodušeně, anejekulace je řešena inseminací, reprodukce vajíček je podporována stimulací růstu folikulů. Oligospermie, tedy nedostatečné množství spermií, je léčeno fertilizací in vitro (dále jen „IVF“), s intracytoplazmatickou injekcí spermie do vajíčka. Tubuární neprůchodnost je řešena IVF.³⁶

IVF se považuje za nejdůležitější metodu asistované reprodukce.³⁷ Vezmeme-li v potaz doslovný překlad IVF, tedy „in vitro fertilizace“, kterým je „oplodnění ve skle“, lze si pod tímto pojmem představit oplodnění mimo tělo. Z tohoto pojmu také pochází

²⁹ Srov. ŘEŽÁBEK, K., *Asistovaná reprodukce*. s. 12-13.

³⁰ Srov. Zákon č. 372/2011 Sb.

³¹ Srov. ŘEŽÁBEK, K., *Asistovaná reprodukce*. s. 12.

³² Srov. IVF ZLÍN. *Náhradní mateřství* [online].

³³ Srov. PRONATAL, *Legislativa*. [online].

³⁴ Srov. IVF ZLÍN. *Náhradní mateřství* [online].

³⁵ Srov. Tamtéž.

³⁶ Srov. ŘEŽÁBEK, K.; MOOSOVÁ, M.; JIRSOVÁ, S., *Asistovaná reprodukce – principy, postupy a jejich efektivita*. *Časopis Lékařů Českých*. s. 179-193.

³⁷ Srov. ŘEŽÁBEK, K., *Asistovaná reprodukce*. s. 13.

pojem dítě ze zkumavky. Jeho opakem je „in vivo“, čímž je zamýšleno v živém těle. Mezi fáze IVF patří podávání léků podporujících růst vajíček ve vaječníku, přesné načasování dozrání vajíček podáním hormonu, přidání mužských pohlavních buněk k vajíčku, výběr správně oplozených vajíček a kontrola růstu dobře se vyvíjejících embryí. Poslední fází je embryotransfer, zavedení embryí do dělohy.³⁸ Je možné využít darované spermie, oocyty a embrya z dárcovského programu.³⁹

1.5.2 Otázky týkající se asistované reprodukce

Asistovaná reprodukce je jedním z nejpřesnějších obrazů vývoje společnosti, praktickým vyjádřením její aktuální filozofie. Tím je v nejbohatších státech světa potírání definic, rušení limitů. Hranice mezi zdravím a nemocí, ženou a mužem, přirozeným a umělým se činí neplatnými. Neexistuje jasné rozlišení mezi právem a přáním, darováním a prodejem, autonomií jedince a vlivem prostředí. Z pacienta se postupně stává klient, který se proměňuje na spotřebitele. Definice rodiny se mění a není snadné určit, kdo je rodič a kdy začíná život. Je neplodná sedmdesátiletá žena? A co neplodný pár mladých gayů? Je rodičem ten, kdo dítě porodil, nebo dárce gamet? Či dělohy?⁴⁰

Takto popsala Konečná⁴¹ otázky související s asistovanou reprodukcí v roce 2017. Nicméně i tak považuje asistovanou reprodukci jako důležitou a poukazuje na nutnost vymezit si, kam až má asistovaná reprodukce dosahovat. Tímto poukazuje hlavně na problematiku spojenou se surogátním mateřstvím.⁴² Výčet těchto otázek je pouze orientační, neboť tato práce není zaměřena výhradně na problematiku asistované reprodukce, ač s ní souvisí.

Téma asistované reprodukce a léčby neplodnosti je velmi rozsáhlé. Vystává zde i otázka, zda tento proces lze celkově popsat jako proces léčebný. V případě zprůchodnění vejcovodů ženy nebo při nasazení hormonální léčby se o léčebný proces nepochybně jedná. Tyto procesy vedou k uzdravení muže či ženy. IVF namísto léčby neplodného páru vede k přímo k „vytvoření“ nové lidské bytosti.⁴³

³⁸ Srov. ŘEŽÁBEK, K., *Léčba neplodnosti: příčiny neplodnosti : metody léčby : mimotělní oplodnění : zákony*. s. 46.

³⁹ Srov. ŘEŽÁBEK, K.; MOOSOVÁ, M.; JIRSOVÁ, S., Asistovaná reprodukce – principy, postupy a jejich efektivita. *Časopis Lékařů Českých*, 2023, r. 162, č. 5, s. 179-193.

⁴⁰ Srov. KONEČNÁ, H., Asistovaná reprodukce jako výkladní skříň medicíny. In: KONEČNÁ, H. et al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*, s. 47-48.

⁴¹ Srov. Tamtéž, s. 47-48.

⁴² Srov. KONEČNÁ, H. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

⁴³ Srov. ŠIMEK, V., Má neplodný pár přirozené právo na dítě? *Studia Theologica* [online]. 2014, roč. 16, č. 3, 200, pozn. 26.

1.6 Jiné možnosti řešení neplodnosti

Pokud pár dospěje k názoru, že pro něj není důležitá genetická vazba, může jako řešení zvolit náhradní rodinnou péči.⁴⁴ Náhradní rodinná péče slouží dětem, které nemohou většinou dlouhodobě vyrůstat v rodině svých vlastních rodičů.⁴⁵ Rodiče tak mohou zvolit pěstounskou péči či dítě osvojit neboli adoptovat.⁴⁶

Další řešení, které lze uplatnit při neplodnosti je, podle Novotny⁴⁷, využití náhradního mateřství. V případě, že žena nemá dělohu nebo nemůže z důvodu jiného onemocnění otěhotnět, může využít náhradní nosičky gravidity, tedy náhradní matky.⁴⁸ Náhradní mateřství se může zdát jako jednoduchá metoda, díky níž se pár, mající zájem o dítě, dočká potomka, který ve většině případů má jeho genetickou vazbu.⁴⁹ I přesto se dle Konečné a Svatoše⁵⁰ řadí do nejsložitější procedury asistované reprodukce.

⁴⁴ Srov. NOVOTNY, P. P., *Co dělat při neplodnosti*. s. 141.

⁴⁵ Srov. KUKLA, L., *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. s. 242.

⁴⁶ Srov. Tamtéž, s. 246.

⁴⁷ Srov. NOVOTNY, P. P., *Co dělat při neplodnosti*. s. 152.

⁴⁸ Srov. ŘEŽÁBEK, K.; MOOSOVÁ, M.; JIRSOVÁ, S., Asistovaná reprodukce – principy, postupy a jejich efektivita. *Časopis Lékařů Českých*, 2023, r. 162, č. 5, s. 179-193.

⁴⁹ Srov. NOVOTNY, P. P., *Co dělat při neplodnosti*. s. 152-153.

⁵⁰ Srov. KONEČNÁ, H.; SVATOŠ, R., Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. *Trestněprávní revue*, 2019, roč. 18, č. 1, s. 7-13.

2 Surogátní mateřství

Proces, který je nazýván jako surogátní neboli náhradní mateřství, je, když žena podstoupí asistovanou reprodukci, těhotenství a porod s úmyslem přenést rodičovská práva a povinnosti na třetí osobu, nebo skupinu osob. Jednoduše řečeno, žena donosí dítě a poté souhlasí s tím, že dítě bude osvojeno párem, se kterým má dohodu. Muž z tohoto páru může být biologickým otcem dítěte.⁵¹

2.1 Vymezení pojmu surogátní mateřství

Podstatou surogátního mateřství je situace, kdy žena není schopna z různých zdravotních důvodů, donosit a porodit dítě, a proto využívá služby jiné ženy, která dítě donosí a porodí místo ní. K otěhotnění surogátní matky může dojít buď přirozeným způsobem, nebo pomocí asistované reprodukce.⁵²

Surogátní mateřství je jedním z postupů, které jsou využívány v reprodukční medicíně. Během něho surogátní matka odnese plod a porodí dítě pro neplodný pár, který má záměr jej vychovat.⁵³

Konečná a Svatoš⁵⁴ surogátní mateřství popisují jako postup, při kterém žena podstoupí asistovanou reprodukci, těhotenství a porod s úmyslem předat novorozené dítě. Pokud platí v dané zemi, že matkou je žena, která porodila, může tato žena převést svá práva a povinnosti na předem dohodnutou osobu.⁵⁵

Definice surogátního mateřství lze nalézt velkou řadu, ovšem lze se shodnout na tom, že téměř každá definice obsahuje zmínku o asistované reprodukci. Tyto dva pojmy mají k sobě velmi blízko, a to z toho důvodu, že u dětí, které se narodily surogátní matce, lze najít jen minimální počet těch, kteří byli počati jinak, než umělým oplodněním⁵⁶. Konečná a Svatoš⁵⁷ uvádí surogátní mateřství jako metodu patřící do asistované reprodukce.

Surogátní mateřství prolíná několika obory, které na sebe úzce navazují. Mezi ty nejdůležitější patří etika, filozofie, právo, sociální a zdravotní aspekty. Z lékařského

⁵¹ Srov. HOJNÁ, P., *Náhradní mateřství z pohledu občanského práva*. [online].

⁵² Srov. BURIÁNOVÁ, P., Co je dobré vědět o surogátním mateřství? *Právo a rodina*, 2018, roč. 20, č. 12, s. 6-9.

⁵³ Srov. HOBZOVÁ, H., *Surogátní mateřství: mohou psychologické výzkumy svědčit pro přijetí v praxi?*. [online].

⁵⁴ Srov. SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H., . Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. *Trestněprávní revue*, 2019, roč. 18, č. 1, s. 7-13.

⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 7.

⁵⁶ Srov. CÍSAŘOVÁ, D.; SOVOVÁ, O., O náhradní mateřství v právní praxi. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. [online], 2015, roč. 5, č. 2, s. 13-24.

⁵⁷ Srov. SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H., Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. *Trestněprávní revue*, 2019, roč. 18, č. 1, s. 7-13.

hlediska se jedná o relativně jednoduchý léčebný postup, avšak z etického, právního a sociálního hlediska je to velmi složitý proces, který přináší mnoho problémů pro biologické rodiče.⁵⁸ S tímto procesem se pojí i otázka, zda se vůbec ještě jedná o léčbu.

2.1.1 Terminologie

Ještě předtím než se budu věnovat vymezení surogátního mateřství z různých hledisek, pro srozumitelnost je nutné vymezit několik důležitých pojmů, která jsou pro toto téma klíčová. Například vysvětlení toho, kdo je objednatelský pár.

Často se lze v rámci terminologie surogátního mateřství setkat právě s termínem objednavatelský pár. Tím je myšlen neplodný pár, který má zájem o podstoupení surogace, nejčastěji na klinice asistované reprodukce. Setkat se s tímto pojmem v literatuře je poměrně běžné. Hobzová⁵⁹, ale uvádí, že užití tohoto termínu není vhodným a navrhuje raději užívat termíny pověřující pár či pár žadatelský.

2.2 Druhy surogátního mateřství

Z medicínského hlediska rozlišujeme několik druhů surogátního mateřství.⁶⁰ V tomto případě záleží na tom, odkud pochází zdroj genetického materiálu. Základním rozlišením je rozlišení surogátního mateřství na tradiční a gestační.⁶¹

O gestačním surogátním mateřství můžeme hovořit také jako o úplné surogaci.⁶² Do dělohy surogátní matky je vloženo embryo vytvořené z vajíčka a spermie žadatelského páru. Dělá se tak v případě, kdy má žena zdravá vajíčka, ale nemůže donosit dítě ze zdravotních důvodů. Pokud žena zdravá vajíčka nemá, je možné použít k vytvoření embrya vajíčko od dárkyně.⁶³ Surogátní matka tak nemá žádnou genetickou vazbu vůči dítěti.⁶⁴

⁵⁸ Srov. BUREŠOVÁ K., Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 6, s. 193-201.

⁵⁹ Srov. HOBZOVÁ, H., *Náhradní mateřství*. s. 2.

⁶⁰ Srov. ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

⁶¹ Srov. BUREŠOVÁ, K., Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 6, s. 193-201.

⁶² Srov. SHENFIELD, F. et al., ESHRE Task Force on Ethics and Law: ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: surrogacy. *Human Reproduction* [online], 2005, roč. 20, č. 10, s. 2705-2707.

⁶³ Srov. ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

⁶⁴ Srov. SHENFIELD, F. et al., ESHRE Task Force on Ethics and Law: ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: surrogacy. *Human Reproduction* [online], 2005, roč. 20, č. 10, s. 2705-2707.

Pokud je použito vajíčko jiné ženy, tedy ženy žadatelky, nebo vajíčko dárkyně, je tak nutné provést oplodnění pomocí IVF. Při tradičním způsobu surogace je použito vajíčko surogátní matky. K oplodnění stačí užití intrauterinní inseminace neboli IUI.⁶⁵

V případě tradičního surogátního mateřství, je surogátní matka zároveň genetickou matkou novorozeného dítěte. Otec může být biologickým otcem dítěte v případě, kdy poskytne svůj genetický materiál, ale může být využit i od dárce. V současnosti se tradiční surogátní mateřství jeví jako nevhodné, jelikož je mnohem větší pravděpodobnost, oproti gestačnímu typu, že se surogátní matka nebude chtít novorozeného dítěte vzdát, a to z pochopitelných důvodů, jelikož se jedná o dítě sdílející její genetický materiál.⁶⁶ Tradiční způsob surogace za použití vajíčka ženy jakožto surogátní matky, není odborníky doporučován.⁶⁷ Rosůlková⁶⁸ apeluje na to, aby vajíčko surogátní matky nebylo nikdy používáno.

Běžně se surogátní mateřství dělí na altruistické a komerční. Altruistické mateřství je založeno na tzv. darovacím vztahu. Žena je doslova altruisticky motivována k tomu, aby pomohla přivést na svět dítě pro neplodný pár.⁶⁹ Z provedení surogátního mateřství nezíská žádný větší finanční prospěch.⁷⁰ U komerční formy surogátního mateřství jsou obě strany, dle předpokladu, motivovány ziskem.⁷¹

2.3 Indikace k surogátnímu mateřství

Pokud chce žadatelský pár podstoupit proces surogátní mateřství, musí, a to především žena z tohoto páru, splnit několik podmínek. Mezi tyto podmínky patří závažné zdravotní problémy, jako jsou vývojové vady, absence dělohy, příliš nízká děložní sliznice, či může jít o onkologické, kardiovaskulární a neurologické onemocnění.⁷²

⁶⁵ Srov. NOVÁKOVÁ, K.; KONEČNÁ, H.; SUDOVÁ, M., Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online], 2018, roč. 8., č. 2, s. 32-42.

⁶⁶ Srov. BUREŠOVÁ, K., Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 6, s. 193-201.

⁶⁷ Srov. CHERVENAK, F. A.; MCCULLOUGH, L. B., *FIGO Ethics and Professionalism Guidelines for Obstetrics and Gynecology*, s. 65.

⁶⁸ Srov. ROSŮLKOVÁ, J. *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

⁶⁹ Srov. VAN ZYL, L.; WALKER, R. BEYOND ALTRUISTIC AND COMMERCIAL CONTRACT MOTHERHOOD: THE PROFESSIONAL MODEL. *Bioethics* [online], 2015, roč. 27, č.7, s. 373–381.

⁷⁰ Srov. HOBZOVÁ, H. *Surogátní mateřství: mohou psychologické výzkumy svědčit pro přijetí v praxi?* [online].

⁷¹ Srov. VAN ZYL, L.; WALKER, R. BEYOND ALTRUISTIC AND COMMERCIAL CONTRACT MOTHERHOOD: THE PROFESSIONAL MODEL. *Bioethics* [online], 2015, roč. 27, č.7, s. 373–381.

⁷² Srov. NEKVASILOVÁ, A., Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

Nováková et. al.⁷³ ve své publikaci zmiňuje doporučení, které vydala Sekce asistované reprodukce Česko gynekologicko-porodnické společnosti v roce 2012. Tyto doporučení spočívají v tom, aby surogátní mateřství bylo prováděno pouze ze zdravotních důvodů. Mezi tyto důvody patří, již zmíněná absence dělohy, nebo její dysfunkce a závažné onemocnění zabraňující ženě v bezpečném těhotenství a porodu.

2.4 Historie surogátního mateřství

Téměř všechny odborné publikace zabývající se historií surogátního mateřství se shodují, že první zmínky o surogátním mateřství lze nalézt ve Starém zákoně.⁷⁴ Manželkou Abraháma byla neplodná Sára. Sára Abrahamovi jednoho dne oznámila, aby jejich dítě zplodil s otrokyní Hagar.⁷⁵ I přestože Sára nebyla biologickou matkou dítěte, přijali ho s Abrahamem za svoje.⁷⁶ Jednalo se tedy o tradiční způsob surogátního mateřství.⁷⁷

Až do doby posledních několika let, byl pro postup surrogace možný pouze tradiční způsob. Do dvacátého století bylo tradiční surogátní mateřství velmi tabuizované a stigmatizované. Tradiční způsob, kdy by manžel, musel počít dítě se surogátní matkou přirozenou cestou, se pro manželský pár jevil jako ostudný.⁷⁸

Teprve v roce 1976 byl ve Spojených státech amerických podepsán první veřejný dokument týkající se surogátního mateřství. Právník Noel Keane zde připravil oficiální dohodu mezi manželskou dvojicí a surogátní matkou. Tímto se začalo prosazovat obchodování se surogátním mateřstvím jako řešení pro ženy trpící neplodností. Celý proces se odehrával v utajení a s pomocí právníků a gynekologů, kteří při tom spolupracovali.⁷⁹ Surogátní matka pod pseudonymem Elizabeth Kane, zmínila, že nebyla připravená na emoce, které během těhotenství a po porodu dítěte cítila. Svého rozhodnutí, stát se surogátní matkou později litovala.⁸⁰

Až v roce 1986 se začalo o surogátním mateřství hovořit v médiích, zejména v tabloidech, kvůli případu nazvanému „Baby M.“. Mary Beth Whitehead byla vdaná matka dvou dětí z New Jersey. Bill a Betsy Stern si Mary „najali“ jako surogátní matku.

⁷³ Srov. NOVÁKOVÁ, K.; KONEČNÁ, H.; SUDOVÁ, M., Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. [online], 2018, roč. 8., č. 2, s. 32-42.

⁷⁴ Srov. Kniha Genesis, kapitola 16.

⁷⁵ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. s. 9.

⁷⁶ Srov. SURROGATE.COM, *About surrogacy* [online].

⁷⁷ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. s. 9.

⁷⁸ Srov. SURROGATE.COM, *About surrogacy* [online].

⁷⁹ Srov. PETRENKO, J., *Náhradní mateřství – kde je poptávka, bude taky nabídka* [online].

⁸⁰ Srov. SURROGATE.COM, *About surrogacy* [online].

Za to jí nabídly částku 10 000 dolarů. Mary Beth souhlasila s oplodněním.⁸¹ Při oplodnění byla použita její vajíčka.⁸² Po narození dívčinky jménem Melissa, Mary Beth prohlásila, že je to její vlastní dítě, a že odevzdání dítěte otci a jeho manželce je jakoby ho prodat. Avšak Mary Beth v jednom rozhovoru zmínila, že s těhotenstvím souhlasila, chtěla pomoci manželům, kteří nemohli mít vlastní dítě, a zároveň zlepšit finanční situaci své rodiny. Soudní spory byly projednány nejvyšším soudem státu New Jersey. Nakonec soud rozhodl ve prospěch Sternových, avšak uznal Mary Beth Whitehead za legální matku s právem na návštěvy své dcery.⁸³

Tento případ byl v surogátním mateřství velkým bodem zvratu. Spousta klinik se poté začala zaměřovat hlavně na gestační způsob surogace, aby se vyhnuly různým právním problémům. V době kdy byl případ „Baby M.“ aktivní, v roce 1985, došlo k dokončení prvního úspěšného gestačního těhotenství.⁸⁴

V 80. letech minulého století se tak žena, která neměla dělohu nebo trpěla nějakou jinou příčinou neplodnosti, mohla stát matkou a to i po genetické stránce. Schopnost vyrobit embrya a vložit je do ženského těla byla revoluční. Časem se ukázalo, že revoluce může být využita i v jiných situacích. Napůl geneticky vlastní dítě si touto cestou pořídilo mnoho homosexuálních párů.⁸⁵

Vlastní dítě si takto pořídily i ženy, které sice dítě chtěly, ale ne za cenu, kdy by jim těhotenství mohlo narušit průběh kariéry nebo tělesné křivky. Ve velkém měřítku se jedná o celebrity, které si hledají ženy z jiné sociální vrstvy, a kterým posléze zaplatí za donošení „jejich“ dítěte. V tomto případě to již hraničí s obchodem s dětmi.⁸⁶ V minulém roce šlo například o herečku Paris Hilton⁸⁷, která využila surogátního mateřství, jelikož trpěla, jak uvedla, strachem z porodu.

V České republice byl Profesor Haderka⁸⁸ jedním z prvních, kdo se začal zabývat otázkou sporného stanovení mateřství. Ve svém článku „Surogační metařství“, který vyšel roku 1986, upozornil na situace, kdy nelze jednoznačně potvrdit zásadu „Mater semper certa est“ a zdůraznil, že i když spory ohledně určení mateřství nejsou časté, je důležité tuto problematiku kladně ukotvit.⁸⁹

⁸¹ Srov. PETRENKO, J., *Náhradní mateřství – kde je poptávka, bude taky nabídka* [online].

⁸² Srov. SURROGATE.COM, *About surrogacy* [online].

⁸³ Srov. PETRENKO, J., *Náhradní mateřství – kde je poptávka, bude taky nabídka* [online].

⁸⁴ Srov. SURROGATE.COM, *About surrogacy* [online].

⁸⁵ Srov. KUKLA, L., *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. s. 390.

⁸⁶ Srov. Tamtéž, s. 390.

⁸⁷ Srov. RUIZ, M., *Paris Hilton Enters Her "Mom Era"* [online].

⁸⁸ Srov. HADERKA, J., *Surogační mateřství. Právní obzor*, 1986, roč. 69, č. 10, s. 917-934.

⁸⁹ Srov. Tamtéž, s. 917-934.

První klinikou, která v České republice začala surogátní mateřství praktikovat byla Klinika reprodukční medicíny a gynekologie ve Zlíně. Surogátní mateřství jako léčebnou metodu neplodnosti v indikovaných případech tak vykonává od roku 2004.⁹⁰

2.5 Právní úprava v České republice

Pokud žena kvůli různým zdravotním příčinám není schopna úspěšně otěhotnět a porodit dítě, může se obrátit na surogátní mateřství jako na možnost získat vlastní potomstvo. Pro dosažení tohoto cíle je třeba splnit dvě roviny. První rovinou je rovina lékařská. Druhou rovinou a také rovinou zde nyní zkoumanou, je rovina právní. Tedy před započítáním surogátního mateřství je třeba vyřešit právní otázky spojené s touto metodou.⁹¹

V České republice není surogátní mateřství explicitně zakázáno ani upraveno zákonem. Existuje názor několika právníků, kteří se domnívají, že je povoleno, a argumentují tím co Listina základních práv a svobod, jako součást ústavního pořádku ČR, ve svém článku 2 odst. 3 stanovuje.⁹² Konkrétně: *"každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá"*.⁹³

Zkušenosti ze soudní praxe v posledních letech naznačují, že soudy v případech adopce tolerují surogátní mateřství a zatím neexistuje žádné rozhodnutí, které by označilo surogátní mateřství za nelegální.⁹⁴ I přestože je právní řád ČR postaven na *Mater semper certa est*, dochází k případům, kdy do rodného listu je jako právní matka zapsána žena, která dítě neprodila.⁹⁵

Se surogátním mateřstvím se pojí několik právních problémů, a to hlavně v oblasti civilního práva. Mezi tyto problémy patří určení právního rodičovství, vymahatelnost dohod uzavřených před porodem dítěte či před zahájením léčby, registrace novorozence, akceptovatelnost cest získávání surogátní matky, akceptovatelnost kompenzací a další. Nelze ovšem opominout, že surogátní mateřství je problematické i pro trestní právo.⁹⁶

V České republice není, jak uvádí Svatoš a Konečná⁹⁷, zatím surogátní mateřství právně regulováno. Nicméně lze o něm najít zmínku v rámci občanského zákoníku

⁹⁰ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. s. 11.

⁹¹ Srov. KOVÁSCOVÁ, K., *Některé právní aspekty náhradního mateřství* [online].

⁹² Srov. VALC, J., *Náhradní mateřství: na hraně nebo za hranou zákona?*. [online].

⁹³ Listina základních práv a svobod, čl. 2, odst. 3.

⁹⁴ Srov. VALC, J., *Náhradní mateřství: na hraně nebo za hranou zákona?*. [online].

⁹⁵ Srov. BURIÁNOVÁ, P., Co je dobré vědět o surogátním mateřství? *Právo a rodina*, 2018, roč. 20, č. 12, s. 6-9.

⁹⁶ Srov. SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H., Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. *Trestněprávní revue*, 2019, roč. 18, č. 1, s. 7-13.

⁹⁷ Srov. Tamtéž, s. 7.

§ 804 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Jinou zmínku doposud v právním zákoně nelze nalézt.⁹⁸

Občanský zákoník tedy surogátní mateřství nijak zvlášť neupravuje. Surogátní mateřství připouští prozatím pouze v rámci ustanovení týkajícího se osvojení.⁹⁹ „Osvojení je vyloučeno mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. To neplatí v případě náhradního mateřství.“¹⁰⁰ Z toho lze domýšlet, že zákonodárce surogátní mateřství chtěl připustit.¹⁰¹ Konečná a Svatoš však uvádí, že surogátní mateřství v ČR je osobami blízkými realizováno jen výjimečně.¹⁰²

Co se týče určení mateřství, pravidla jsou vyznačena naopak stručně a jasně.¹⁰³ „Matkou dítěte je žena, která dítě porodila.“¹⁰⁴ K tomu, aby se biologická matka stala matkou novorozence i z právního hlediska, musí se surogátní matka po porodu vzdát rodičovských práv. Nesmí tak učinit dříve než po šesti týdnech. I tak, ale ještě nemá objednatelský pár vyhráno, jelikož má surogátní matka právo do tří měsíců souhlas s osvojením odvolat.¹⁰⁵ Podle Rumpíka¹⁰⁶ k takovým situacím v ČR dochází jen velmi zřídka. Nicméně Nováková et. al.¹⁰⁷ v roce 2018 uvedla, že v ČR již pravděpodobně došlo k odmítnutí surogátní matky dát narozené dítě žadatelskému páru k osvojení.

Problematicke osvojení a otázce, která vyvstává na povrch, v případě náhradní matky, odmítající se vzdát svých rodičovských práv se věnuji ve třetí kapitole.

2.6 Praxe surogátního mateřství v České republice

V České republice existují kliniky, které považují surogátní mateřství za jednu z možností léčby neplodnosti a ve specifických případech ho nabízejí neplodným párům. Tyto kliniky však zdůrazňují, že se zabývají pouze samotnou léčbou a nejednají

⁹⁸ Srov. SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H., Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. *Trestněprávní revue*, 2019, roč. 18, č. 1., s. 9.

⁹⁹ Srov. NEKVASILOVÁ, A., Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

¹⁰⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., § 804.

¹⁰¹ Srov. HEJZLAROVÁ, A., Nejen otec, i matka může být nejistá. *Právní rádce*, 2019, roč. 27, č. 12, s. 29.

¹⁰² Srov. SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H., *Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích..* s. 9.

¹⁰³ Srov. HEJZLAROVÁ, A., Nejen otec, i matka může být nejistá. *Právní rádce*, 2019, roč. 27, č. 12, s. 29.

¹⁰⁴ Zákon č. 89/2012 Sb., § 775.

¹⁰⁵ Srov. NEKVASILOVÁ, A., Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

¹⁰⁶ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství.* s. 17.

¹⁰⁷ Srov. NOVÁKOVÁ, K.; KONEČNÁ, H.; SUDOVÁ, M., Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online], 2018, roč. 8., č. 2, s. 32-42.

jako zprostředkovatelé pro náhradní matky. Taktéž nezasahují do vztahu mezi genetickými rodiči a surogátní matkou.¹⁰⁸

K roku 2019 fungovalo v ČR 46 klinik asistované reprodukce, přičemž zhruba třetina z nich vykonávala surogátní mateřství. Nejběžnější způsob provedení surogace bývá převedením embrya, které pochází z vajíčka biologické matky, a spermií biologického otce do dělohy surogátním matky.¹⁰⁹

Kliniky asistované reprodukce se u nás v ČR nejčastěji nepodílí na dohodě mezi matkou a žadatelským párem. Dělají tak především z trestněprávních aspektů, od nichž se klinika staví cíleně mimo ně. V celém procesu hraje klinika roli čistě zdravotnickou, a to v souladu s příslušnými právními předpisy. Je tedy pouze na náhradní matce a žadatelském páru, jakou si sjednají dohodu.¹¹⁰ Tato dohoda je následně založena na vzájemné důvěře obou stran.¹¹¹ Co kliniky asistované reprodukce mohou páru zprostředkovat je právní poradenství, mimo to nabízí také zdravotní a psychologické vyšetření klientů.¹¹²

I přestože byl popsán záměr klinik nevstupovat do výběru náhradní matky, lze nově nalézt zmínku o tom, že žena, která má zájem stát se surogátní matkou, se může sama hlásit na klinice asistované reprodukce. Po lékařském vyšetření a vyhodnocení, zda je žena psychicky a zdravotně způsobilá, ji klinika může propojit s žadatelským párem. Klinika se hájí tím, že jedná pouze v zájmu léčby, nikoliv v zájmu neoprávněného zisku.¹¹³

V ČR některé kliniky poskytují surogátní mateřství i pro zahraniční pacienty. V současnosti došlo k zvýšení poptávky i kvůli válce na Ukrajině, která byla velmi vyhledávanou lokalitou pro mnoho párů. Jsou, ale i kliniky, kde surogátní matka i žadatelský pár musí mít české občanství.¹¹⁴ Mezi ně patří například klinika Gennet. Naopak Brněnská klinika Reprofit je otevřená i pro pacienty ze zahraničí.¹¹⁵

Podle Rumpíka¹¹⁶, ředitele IVF kliniky ve Zlíně, je surogátní mateřství jako léčba neplodnosti poměrně úspěšnou metodou s všeobecně uspokojivými výsledky. Je tak

¹⁰⁸ Srov. APERIO. *Náhradní (tzv. surogátní) mateřství* [online].

¹⁰⁹ Srov. NEKVASILOVÁ, A., Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

¹¹⁰ Srov. BUREŠOVÁ, K., Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 6, s. 193-201.

¹¹¹ Srov. NEKVASILOVÁ, A., Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

¹¹² ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

¹¹³ Srov. NEKVASILOVÁ, A., Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

¹¹⁴ Srov. Tamtéž, s. 16.

¹¹⁵ ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

¹¹⁶ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. s. 2.

ostatně možné předpokládat, když jsou embrya vytvořená z oocytů relativně mladých žen přenesena do vhodných surogátních matek s pozitivní porodnickou anamnézou.¹¹⁷

Ve své disertační práci, z roku 2018, Rumpík¹¹⁸ shrnuje data ze zlínské IVF kliniky. Na klinice bylo provedeno 130 cyklů s využitím surogátního mateřství. Ty zahrnovali 73 transferů čerstvých embryí a 57 transferů kryokonzervovaných neboli zamražených embryí. Bylo dosaženo 57 klinických těhotenství, přičemž 15 skončilo potratem a 42 vedlo k porodu. Nebyly zjištěny žádné statisticky významné rozdíly mezi oběma způsoby transferu embryí. Počet vícečetných těhotenství byl velmi nízký, pouze 2,3 %. Nejpočetnější indikační skupinou byly ženy bez dělohy nebo s poškozením dělohy, následované ženami s různými onemocněními nebo, které by těhotenství mohlo ohrozit na zdraví. Nejméně početnou skupinu tvořily ženy s opakovaným selháním IVF nebo s opakovanými těhotenskými ztrátami.¹¹⁹

V ČR nejsou zatím rozsáhlejší studie, které by podrobně mapovaly, jaké jsou výsledky gestačního surogátního mateřství.¹²⁰

2.6.1 Platby za surogátní mateřství

Surogátní mateřství je velmi nákladnou záležitostí, i tak ale zájemců neubývá.¹²¹ V procesu surogátního mateřství proplácí pojišťovny pouze malé částky, jako je třeba příspěvek na léky.¹²² Tento příspěvek, ale pojišťovna vyplácí pouze u párů, u kterých nedošlo k vyčerpání spoluúčasti pojišťovny, jinak pojišťovna program surogátního mateřství neproplácí.¹²³ Nicméně dítě není věcí a koupit se nedá. Je tak zcela na žadatelském páru, aby pokryl náklady zdravotnického zařízení i náklady, které v průběhu procesu vznikly surogátní matce. Takovými náklady nejčastěji bývají různé doplňky stravy, pomůcky pro těhotné, různé zdravotní zákroky apod.¹²⁴ Pokud se tak domluví, může se jednat i o finanční náhradu za ošacení a dopravu.¹²⁵

V případě, kdy se jedná o surogátní matku, která má vůči žadatelskému páru příbuzenský vztah, lze si snadno představit, že v tomto případě obdrží surogátní matka pouze náhradu sjednaných výdajů, nákladů a ušlé mzdy. V opačném případě, kdy surogátní matku pár vůbec nezná a nalezne ji prostřednictvím inzerátu, je již tato

¹¹⁷ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. s. 2.

¹¹⁸ Srov. Tamtéž, s. 2.

¹¹⁹ Srov. Tamtéž, s. 3.

¹²⁰ Srov. Tamtéž, s. 3.

¹²¹ Srov. ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

¹²² Srov. NEKVASILOVÁ, A., *Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá*. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

¹²³ Srov. ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

¹²⁴ Srov. NEKVASILOVÁ, A., *Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá*. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

¹²⁵ Srov. IVF ZLÍN. *Náhradní mateřství* [online].

představa složitější. I přesto, ale existuje mnoho žen, které se rozhodly být surogátními matkami čistě z altruistických důvodů.¹²⁶

Nelze opomenout ani finanční částku pro kliniku za zprostředkování léčby. Zmiňovaná klinika Gennet zahrnuje do léčby i konzultace, vyšetření surogátní matky, právní poradenství a embryotransfer. Zahrnuté procedury mohou tak na zmíněné klinice a podobně i na zlínské Klinice reprodukční medicíny a gynekologie, vyjít na více jak třicet tisíc korun. Oproti tomu klinika Reprofit má ceny léčby stejné jako u asistované reprodukce, kdy ji využívá neplodný pár bez potřeby surogátní matky.¹²⁷

2.7 Trestněprávní aspekty surogátního mateřství

Už ve své podstatě jde surogátní mateřství v České republice proti zákonu. Surogátní mateřství je považované za jednu z metod asistované reprodukce. Asistovaná reprodukce v ČR je, ale založená na vzájemném zachování anonymity dárce biologického materiálu a neplodného páru. Také v případě předání dítěte na základě smlouvy by došlo k porušení zákona.¹²⁸

Do nelegální činnosti spadá např. porod na cizí doklad totožnosti. V tomto případě by to byl doklad totožnosti matky z žadatelského páru. Dalším příkladem je domácí porod. Žadatelský pár by následně na matrice představil dítě jako své. Do matriky by byla zapsána jiná žena než ta, která dítě porodila.¹²⁹

Pokud by došlo k povolení surogátního mateřství v ČR, automaticky to neznamená, že by nemohlo být kriminalizováno. Trestných činů, kterých se subjekty mohou v rámci surogátního mateřství dopustit je několik. Jedním z nich je neoprávněné podnikání. V případě zprostředkování surogace za úplatu se jedná o útisk, vydírání, obchodování s lidmi.¹³⁰

U trestní odpovědnosti surogátní matky by pravděpodobně došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu svěřením dítěte do rukou někoho jiného.¹³¹ V trestním zákoníku č. 40/2009 Sb., „trestní zákoník“¹³², jde o v § 169 o trestný čin svěřením dítěte do moci jiného. K naplnění skutkové podstaty by však došlo pouze při naplnění specifických podmínek. Mezi tyto podmínky patří, pokud by se u surogátní matky

¹²⁶ Srov. BUREŠOVÁ K. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 6, s. 193-201.

¹²⁷ Srov. ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

¹²⁸ Srov. KUKLA, L., *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. s. 390.

¹²⁹ Srov. ŠÍNOVÁ, J., *K NĚKTERÝM NOVINKÁM V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ URČOVÁNÍ A POPÍRÁNÍ RODIČOVSTVÍ PO 1. 1. 2014* [online].

¹³⁰ Srov. SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H., Trestněprávní odpovědnost právnické osoby zprostředkující náhradní mateřství. *Trestní právo*, 2019, roč. 23, č. 1, s. 2-9.

¹³¹ Srov. Tamtéž, s. 3.

¹³² Srov. Zákon č. 40/2009 Sb., § 169.

skutečně jednalo o činnost, jejímž hlavním smyslem by byl zisk a pokud by došlo k naplnění zvláště přitěžující okolnosti v případě, že by tato činnost byla páchána opakovaně jako jakási živnost. Nebo také když by surogátní matka spáchala tento čin jako člen organizované skupiny nebo by způsobila takovým činem těžkou újmu na zdraví.¹³³

Objednatelé, kteří si zajišťují surogátní matku například prostřednictvím inzerátů by mohli být podezřelí z trestného činu svěřením dítěte do moci jiného a to v postavení účastníka.¹³⁴

2.8 Současný stav surogátního mateřství v České republice

V poslední době dochází ve světě k zvyšujícímu se zájmu o surogátní mateřství. Rostoucí trend snižuje zájem o adopce. Od roku 2004 do roku 2017 tak zájem o mezinárodní adopce klesl o 80 %.¹³⁵ Se surogátními matkami se setkává stále více českých porodnic a některé z nich mají i vytvořené vlastní metody právního postupu.¹³⁶ Zvyšující se trend surogátního mateřství taktéž podporuje vzniku různých diskuzí na toto téma. Zjednodušeně lze říci, že zároveň pomyslně dělí společnost na dva tábory. Na příznivce a nepříznivce této procedury.

Příznivci v surogaci vidí pomoc pro zoufalé neplodné páry v léčbě neplodnosti. Naopak mnozí v ní spatřují vzkvétající byznys.¹³⁷

Ministerstvo zdravotnictví České republiky¹³⁸ označilo úpravu surogátního mateřství jako metodu asistované reprodukce ve zdravotnických právních předpisech za nevhodnou. Právní předpisy v oblasti zdravotnictví by neměly být přijímány nezávisle na ostatních právních normách. Úprava platná pro zdravotnictví by měla být koordinována s úpravou soukromoprávních norem.¹³⁹

Nejen Svatoš a Konečná¹⁴⁰, ale i jiní autoři vybízí Českou republiku k tomu, aby se doslova rozhoupala a začala problematiku surogátního mateřství kvalifikovaně řešit.

¹³³ Srov. SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H., Trestněprávní odpovědnost právnické osoby zprostředkující náhradní mateřství. *Trestní právo*, 2019, roč. 23, č. 1, s. 2-9.

¹³⁴ Srov. Tamtéž, s. 3.

¹³⁵ Srov. KONEČNÁ, H. et. al., Regulace náhradního mateřství v ČR: expertní názor. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. [online], 2016, roč. 6, č. 2, s. 36-54.

¹³⁶ Srov. KONEČNÁ, H. et. al., Náhradní mateřství: stav v české republice a odpovědnost praktického lékaře. *Praktický lékař*, 2018, roč. 98, č. 6, s. 270-274.

¹³⁷ Srov. ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

¹³⁸ Srov. MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů* [online].

¹³⁹ Srov. Tamtéž.

¹⁴⁰ Srov. SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H., Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. *Trestněprávní revue*, 2019, roč. 18, č. 1, s. 7-13.

I přes chybějící právní úpravu dochází v České republice k rozvoji byznysu se surogátním mateřstvím. Vzhledem k chybějící právní úpravě, je vše, co se v průběhu surogátního mateřství mezi žadatelským párem a surogátní matkou dohodlo, postaveno pouze na jejich vzájemné důvěře. Ani to však nemá vliv na zvyšující se poptávku v rámci ČR.¹⁴¹ Kvůli chybějící právní úpravě může docházet k různým situacím, které se mohou nacházet až na hraně etiky.

V roce 2009 byla iniciována veřejná diskuze na toto téma, ve které se většina lékařů, právníků a psychologů vyjádřila pro zákonnou regulaci tohoto institutu.¹⁴² Od té doby neproběhla ohledně legislativní úpravy surogátního mateřství žádná změna.

K nové podobě surogátního mateřství v České republice se vyjádřila poslanyně ODS Eva Decroix. Pro Deník N¹⁴³ a další online servery poskytla rozhovor, kde se vyjadřuje k průběhu schůzky, kde byl diskutován nový návrh zákona.

Ministerstvo spravedlnosti iniciovalo pátou schůzku pracovní skupiny, poté co dostalo pokyn od vlády ke vzniku věcného návrhu zákona. Na schůzce se postupně probírali právní, zdravotní, etické a psychologické aspekty surogátního mateřství. Z debaty vyplývá návrh na uspořádání zákona. Na většině bodů byla shoda, ale hlavním bodem dohody je, že se rozhodlo pro regulaci. Nová legislativní znění by měla být připravena na jaře tohoto roku.¹⁴⁴

Původní otázka zněla, zda by měl být zaveden úplný zákaz surogátního mateřství nebo ho pouze regulovat. V souladu s usnesením vlády bylo rozhodnuto jít cestou regulace. V pracovní skupině se postupně diskutovalo o podmínkách pro surogátní matky týkajících se věku, zdravotního stavu, psychologické připravenosti a důvodů, proč se do surogátního mateřství zapojují. Diskutovalo se o tom, jak zabránit zneužití systému surogátního mateřství u žen, které jsou ve velmi složité sociální situaci. Diskuze probíhala o tom, kdo může být zamýšleným rodičem. Řešeno bylo i téma mateřské a rodičovské.¹⁴⁵

Pro terminologii bude užíván pojem „náhradní mateřství“ a „zamýšlení rodiči“. Mezi podmínky pro výkon bude patřit povinnost, aby alespoň jeden ze zamýšlených rodičů byl rodičem biologickým. Druhý tedy může být nahrazen dárce genetického materiálu. Nepřichází v úvahu, aby surogátní matka byla matkou biologickou. Zamýšlení rodiče a surogátní matka nemusí mít příbuzenský vztah. Tyto podmínky byly

¹⁴¹ Srov. NEKVASILOVÁ, A., Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

¹⁴² Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. s. 2.

¹⁴³ Srov. FROUZOVÁ, K., *Surogátní mateřství bude jen pro heterosexuální páry. A po schválení soudu, říká poslankyně Decroix* [online].

¹⁴⁴ Srov. Tamtéž.

¹⁴⁵ Srov. Tamtéž.

ve značné míře inspirovány podmínkami, kterými se již v současné době některé kliniky asistované reprodukce řídí.¹⁴⁶

Surogátní mateřství bude možné pouze pro heterosexuální páry v manželském svazku. Mezi zdravotní kritéria patří, že žena musí být neplodná. Páry dvou mužů tento požadavek logicky nemůžou splnit.¹⁴⁷

Dle Decroix¹⁴⁸ je snaha legalizovat surogátní mateřství, ne pro rozšíření obchodování s dětmi, ale pro využití plně všech možností, které současná medicína nabízí. Neplodné páry, které velmi touží po miminku, využijí všech cest. Buď to budou cesty regulované, nebo v rámci šedé zóny.¹⁴⁹

2.9 Surogátní mateřství v zemích mimo ČR

V jiných zemích se můžeme setkat se třemi různými přístupy k surogátnímu mateřství. Prvním přístupem je absolutní zákaz, druhým je jeho výslovné povolení za specifikovaných podmínek, tedy právní regulace. Třetím přístupem je tolerance bez právní úpravy.¹⁵⁰

Bezvýhradný zákaz surogátního mateřství platí v Německu, Itálii, Rakousku, Polsku a ve Francii.¹⁵¹

Za specifických podmínek je surogátní mateřství dovolené v Nizozemsku, Velké Británii, Řecku, Portugalsku a Ukrajině.¹⁵² Mezi země ležící mimo Evropu a, které surogátní mateřství povolují, patří USA, Kanada, Kolumbie, Mexiko, Indie, Laos a Filipíny. Mnohé z těchto zemí povolují surogaci i párům z cizích států.¹⁵³ Thajsko a Indie byli v minulosti velmi atraktivními zeměmi pro zahraniční zájemce o surogátní mateřství. V nedávné době tak bylo provádění surogátního mateřství pro zahraniční pacientky zakázáno z důvodů evidentního obchodování s dětmi.¹⁵⁴

Toleranci bez úplné právní úpravy lze nalézt nejen v Česku, ale i na Slovensku.¹⁵⁵

¹⁴⁶ Srov. FROUZOVÁ, K., *Surogátní mateřství bude jen pro heterosexuální páry. A po schválení soudu, říká poslankyně Decroix* [online].

¹⁴⁷ Srov. Tamtéž.

¹⁴⁸ Srov. Tamtéž.

¹⁴⁹ Srov. Tamtéž.

¹⁵⁰ Srov. SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H., Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. *Trestněprávní revue*, 2019, roč. 18, č. 1, s. 7-13.

¹⁵¹ Srov. Tamtéž, s. 7-13.

¹⁵² Srov. Tamtéž, s. 7-13.

¹⁵³ Srov. IVF ZLÍN. *Náhradní mateřství* [online].

¹⁵⁴ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 157.

¹⁵⁵ Srov. SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H., Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. *Trestněprávní revue*, 2019, roč. 18, č. 1, s. 7-13.

3 Průběh surogátního mateřství

Surogátním mateřstvím je nazývána metoda in vitro fertilizace, při níž dojde k vložení embrya do dělohy ženy, která následně po porodu předá novorozence jinému rodičovskému neboli žadatelskému páru.¹⁵⁶ V případě, že žadatelský pár chce této možnosti na klinice zajišťující asistovanou reprodukci využít, musí splňovat určité podmínky pro přijetí do programu.¹⁵⁷

3.1 Podmínky pro přijetí do programu surogátního mateřství

Podmínky, které je nutné splnit k tomu, aby byl zahájen proces surogátního mateřství uvádí na svých webových stránkách například Zlínská IVF klinika. Mimo všeobecné podmínky pro surogátní matku a pro žadatelský pár, zde také informují zájemce o tom, aby surogátní matka neobdržela platbu za těhotenství a následné svěření dítěte do péče za účelem adopce, jelikož by se jednalo o trestný čin. Výjimkou jsou kompenzace spojené s těhotenstvím a procesem surogace.¹⁵⁸

3.1.1 Žadatelský pár

Souhlas s přijetím žadatelského páru kliniky udělují v případě, kdy jsou u páru prokázané vážné zdravotní problémy, kvůli, kterým nejsou schopni zplodit dítě klasickou cestou. Konkrétněji, klinika udělí souhlas, pokud vše nasvědčuje tomu, že je tato možnost pro pár tou poslední z možností, jak mít vlastní dítě.¹⁵⁹ O tom, zda je pro pár nutné využít surogace rozhodne lékař se specializací na tuto oblast.¹⁶⁰

Předání dítěte narozeného surogátní matce je v ČR možné prostřednictvím osvojení.¹⁶¹ Tato možnost omezuje využití surogátního mateřství pouze na manželské páry, neboť žena může osvojit dítě pouze v případě, že je manželkou otce dítěte. Žena z žadatelského páru, která není s mužem z žadatelského páru v manželství, nemá šanci získat status právního rodiče k dítěti.¹⁶²

¹⁵⁶ Srov. REVUE PRO SOCIÁLNÍ POLITIKU A VÝZKUM. *Stanovisko Etické komise ministerstva zdravotnictví k některým otázkám asistované reprodukce* [online].

¹⁵⁷ Srov. NEKVASILOVÁ, A., Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

¹⁵⁸ IVF ZLÍN. *Náhradní mateřství* [online].

¹⁵⁹ Srov. NEKVASILOVÁ, A., Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

¹⁶⁰ IVF ZLÍN. *Náhradní mateřství* [online].

¹⁶¹ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 147.

¹⁶² BURKERTOVÁ, E., *Náhradní mateřství ve vztazích s mezinárodním prvkem*. s. 118.

3.1.2 Surogátní matka

Podle Konečné¹⁶³ bývá nejčastěji surrogátní matkou osamělá žena patřící do nižší socioekonomické třídy.

O tom, jak by měla surrogátní matka vypadat, vydala Sekce asistované reprodukce České gynekologicko-porodnické společnosti, na žádost Ministerstva zdravotnictví, několik doporučení.¹⁶⁴ Obsahem jsou kritéria, která surrogátní matka musí splňovat, a která jsou nutná sledovat ze strany lékařů. I přes důležitost předpisu se však přístupy klinik různí.¹⁶⁵ Je to tak pravděpodobně i z důvodu, že doporučení nejsou právně závazná.¹⁶⁶

Potencionální surrogátní matka musí mít nejen dobrý fyzický, ale i psychický stav. Její věk nesmí být vyšší než 49 let. Jakmile se surrogátní matka nejeví jako vhodná kandidátka, je její stav přezkoumán etickou komisí.¹⁶⁷ Mezi další kritéria patří nutnost mít české občanství, písemné doporučení od gynekologa, všeobecného praktického lékaře a psychologa. Od právníka musí mít žena potvrzení o tom, že byla řádně poučena o proceduře a rozumí jejím následkům.¹⁶⁸ Tyto podmínky, má na svém webu zveřejněna zmíněná Zlínská IVF klinika.¹⁶⁹

Důležitou roli také hraje to, je-li surrogátní matka vdaná. Pokud tomu tak je, musí i její manžel udělit souhlas s podstoupením umělého oplodnění a poté souhlas s osvojením dítěte žadatelským párem, a to kvůli tomu, že po narození dítěte je manžel surrogátní matky automaticky považován za otce narozeného dítěte.¹⁷⁰

Nejčastěji bývá surrogátní matkou cizí žena. Laická představa toho, že je surrogátní matkou sestra, sestřenice či matka jednoho z žadatelů nebývá tedy často naplněná. Děje se tak hlavně z toho důvodu, že se v rodině dá velmi snadno vydírat. Tlak na příslušníka rodiny, ze strany páru, může snadno eskalovat k citovému vydírání. Daná žena poté

¹⁶³ Srov. KONEČNÁ, H. et. al., Náhradní mateřství: stav v české republice a odpovědnost praktického lékaře. *Praktický lékař*, 2018, roč. 98, č. 6, s. 270-274.

¹⁶⁴ Srov. MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů* [online].

¹⁶⁵ Srov. ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

¹⁶⁶ Srov. MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů* [online].

¹⁶⁷ Srov. ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online].

¹⁶⁸ Srov. MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů* [online].

¹⁶⁹ Srov. IVF ZLÍN. *Náhradní mateřství* [online].

¹⁷⁰ Srov. NEKVASILOVÁ, A., Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

může cítit, že stát se surogátní matkou je její povinností vůči svým příbuzným a činí tak třeba i proti své vůli. Složitěji se také řeší různá rizika, která se mohou během procesu stát. Podobně je to, i pokud je surogátní matka kamarádka nebo známá.¹⁷¹

3.2 Proces hledání surogátní matky

Na stránkách IVF Kliniky ve Zlíně je také možné se dočíst, že pro žadatelský pár poskytují pouze léčbu bez zprostředkování surogátní matky. Nezasahují do vztahu mezi genetickými rodiči a surogátní matkou.¹⁷² Oproti zemím, jako například USA, Řecko a Ukrajina, nemáme na území ČR agentury, které by proces zprostředkování surogátní matky zajišťovaly. Není však vyloučeno, že takové agentury v ČR existují a jestli ano, není o nich širší veřejnost informována.¹⁷³

Ve většině případů se tak žadatelský pár při výběru surogátní matky obrací na internet. Při internetovém hledání se lze setkat s různými riziky. Může to být označeno jako obchod s dětmi, s ženami nebo jako zneužití něčí nouze. Dalším rizikem je nevědomost, zda žadatelský pár může neznámé osobě důvěřovat. Právě důvěra mezi zúčastněnými je velmi podstatná. Zúčastnění mezi sebou uzavírají nevymahatelnou smlouvu.¹⁷⁴ Žadatelskému páru je tedy doporučováno, vybrat takovou surogátní matku, které důvěřují a, která bude ochotna se ve svém životě přizpůsobit různým okolnostem, která mohou během procesu nastat.¹⁷⁵

3.3 Navázání vztahu surogátní matky a žadatelského páru

Pro zahájení léčby je zapotřebí předchozí právní analýza vztahů mezi genetickými rodiči a surogátní matkou. Obvykle se tato právní konzultace koná ve specializované advokátní kanceláři a výsledkem je písemné právní posouzení situace daného žadatelského páru a surogátní matky.¹⁷⁶ Poté co pár najde ženu ochotnou surogaci podstoupit, je návštěva advokátní kanceláře důležitou částí z postupů. Žadatelé se vůči surogátní matce zavazují, tím, že jí zaplatí veškeré finanční náklady, které během těhotenství a porodu vznikly.¹⁷⁷

Dané dohody především vyjadřují úmysl náhradní matky proces podstoupit a dítě předat žadatelům. Žadatelé se zavazují naopak k tomu, že dítě následně po porodu

¹⁷¹ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 152.

¹⁷² Srov. IVF ZLÍN. *Náhradní mateřství* [online].

¹⁷³ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 153.

¹⁷⁴ Srov. Tamtéž, s. 152.

¹⁷⁵ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. Disertační práce, s. 53.

¹⁷⁶ Srov. IVF ZLÍN. *Náhradní mateřství* [online].

¹⁷⁷ Srov. ROSŮLKOVÁ, J., *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online], s. 28.

převezmou a matku budou během procesu podporovat. Dohody mohou také obsahovat detailní popis lékařských procedur. Jedná se o lékařské prohlídky před pokusem o otěhotnění, původ gamet, určení metody asistované reprodukce, četnost těhotenských prohlídek a způsob porodu. Lze sem zahrnout i požadavek na ženin životní styl po dobu těhotenství, způsob předání kompenzací, počet schůzek mezi zúčastněnými, jakým způsobem a kdy bude dítě předáno. V neposlední řadě do dohody je možné zahrnout, i jak bude vypadat budoucí kontakt surogátní matky a dítěte. Vhodné je i s předstihem promyslet, jak bude situace vysvětlena ještě nenarozenému dítěti, ale i dětem surogátní matky, pokud nějaké má.¹⁷⁸

Nutné je mít také na paměti, jak se budou řešit různé rizikové a méně očekávatelné situace. Jejich řešení je také vhodné umístit do dohody. Mezi takové situace může patřit odhalení handicapu u dítěte, rozchod žadatelského páru apod.¹⁷⁹ Žadatelský pár, musí předem myslet na různé komplikace, které mohou během těhotenství nastat. Pokud je těhotenství označeno, jako rizikové může zabránit surogátní matce vykovávat zaměstnání, taktéž může vést k její hospitalizaci či nemožnosti péče o její vlastní děti a domácnost. Matka si tak může vyžádat vyšší částku kompenzace, než na jaké se domluvila ze začátku s žadatelským párem.¹⁸⁰ Za důvodem rizikového těhotenství se však může skrývat více faktorů. Často se ani o skutečně rizikové těhotenství nejedná, tím pádem by matka nemohla být ani vybrána a akceptována pro proceduru. Nastoupením na rizikové těhotenství a pobíráním nemocenské se obvykle ženy snaží před okolím skrývat, že jsou surogátními matkami.¹⁸¹ To ovšem nemění nic na tom, že je nutné dopředu sjednat řešení těchto situací.

Určit výši kompenzací bývá velkým problémem.¹⁸² Surogátní matce může přinést užitek mít vlastního právníka či psychologa. Náklady na něj by šly ze strany žadatelského páru. Mnohdy se ale stává, že je surogátní matka žadateli záměrně špatně informována.¹⁸³

Tyto dohody neboli smlouvy nejsou v České republice nijak vymahatelné. Nemají žádnou právní hodnotu. Jsou postaveny pouze na důvěře zúčastněných. Je tak z toho důvodu, aby smlouvy nebyly předmětem trestního řízení pro obchod s lidmi.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 148.

¹⁷⁹ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 148-149.

¹⁸⁰ Srov. PAŠKOVÁ, K., *Náhradní mateřství*. s. 22.

¹⁸¹ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 153.

¹⁸² Srov. Tamtéž, s. 153

¹⁸³ Srov. Tamtéž, s. 149

¹⁸⁴ Srov. Tamtéž, s. 149

Je tedy důležité, aby žadatelský pár promyslel, jaký bude budoucí vztah surogátní matky a dítěte. Stane se z ní rodinná přítelkyně nebo už ji nikdy nechtějí vidět? Dále je dobré znát odpovědi na otázky, jak oznámit dítěti pravdu o jeho početí nebo například jak lze zajistit, aby matka dodržovala zdravý životní styl. Ví žadatelé proč surogátní matka surogaci podstupuje? Jak se bude situace vyvíjet v případě nehody muže z žadatelského páru?¹⁸⁵

3.4 Těhotenství a porod

Dalším krokem v procesu surogátního mateřství, potom co došlo k navázání vztahu mezi surogátní matkou a žadatelským párem, je umělé oplodnění. Sekce asistované reprodukce České gynekologicko-porodnické společnosti doporučuje neprovádět surogátní mateřství s darovanými gametami od anonymní dárkyně a neimplantovat více než jedno embryo.¹⁸⁶

Co se asistované reprodukce týče, podmínky pro tento úkon lze nalézt v zákoně č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.¹⁸⁷ Umělé oplodnění se nemusí povést na první pokus nebo dokonce vůbec. Je na surogátní matce a žadatelském páru, aby se, prostřednictvím výše zmíněné dohody, domluvili, kolikrát budou ochotni absolvovat proces umělého oplodnění a jaký dopad to bude mít na finanční kompenzaci.¹⁸⁸

Některé porodnice, které se již setkaly se surogátním mateřstvím umožňují, aby žadatelka ihned po porodu dostala novorozence, aby s ním mohla navázat tzv. novorozenecký bonding a následně s ním zůstala v porodnici na pokoji.¹⁸⁹

V současné době není možné matku či žadatele donutit k předání či převzetí dítěte.¹⁹⁰

Surogátní matky se mohou potýkat s riziky mimoděložního těhotenství neboli ektopické gravidity, vícečetného těhotenství a ovariální hyperstimulace. Tyto rizika mohou vést k rozvoji cukrovky, potratu, krvácení, poruchy ledvin a vysokého krevního tlaku.¹⁹¹

¹⁸⁵ Srov. NOVOTNY, P. P., *Co dělat při neplodnosti* s. 155-156.

¹⁸⁶ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí.* s. 146.

¹⁸⁷ Srov. Zákon 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách.

¹⁸⁸ Srov. PAŠKOVÁ, K., *Náhradní mateřství.* Rigorózní práce. s. 22.

¹⁸⁹ Srov. Tamtéž, s. 23.

¹⁹⁰ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí.* s. 147.

¹⁹¹ Srov. BANERJEE, S.; BASU, S., Rent a womb: Surrogate selection, investment incentives and contracting. *Journal of Economic Behavior & Organization.*, [online], 2009, roč. 69, č.3, s. 260–273.

3.5 Určení rodičovství

Adeptů na rodiče, tedy osob, které mohou být zapsány do registru narozených a registru dítěte je několik. Zahrnují jednotlivce nebo páry, kteří požádali o tento proces, surrogátní matku, pokud je vdaná také jejího manžela, byly-li použity darované gamety, zapsán je i dárce gamet. Jestliže se předání dítěte nějakým způsobem zkomplikuje a dítě je v péči jiné osoby nebo páru, může se počítat i s nimi, protože si k nim mohlo dítě v mezičase vytvořit vztah. Stali by se rodiči psychosociálními. Tímto jednotlivcem či párem by v ČR pravděpodobně byli pěstouni na přechodnou dobu. Nejen v ČR, ale obvykle i v jiných státech, je za právní rodiče považována žena, která dítě porodila a pokud je vdaná, její manžel.¹⁹²

V případě, že surrogátní matka je svobodná, musí biologický otec prohlásit otcovství před porodem dítěte, čímž se stává jeho „právním“ otcem. Poté surrogátní matka dá souhlas s osvojením dítěte biologickou matkou¹⁹³ K určení otcovství je zapotřebí souhlasné prohlášení surrogátní matky a zmíněného otce. Můžou tak učinit před soudem nebo před matričním úřadem a to i u dítěte, které již bylo počato.¹⁹⁴

Složitější situace nastává, když je surrogátní matka vdaná. První domněnka otcovství pak říká, že otcem dítěte je manžel surrogátní matky. Jedno z možných řešení je dočasný rozvod surrogátní matky, nežli dojde k početí a porodu. Pokud manželé tento krok nejsou ochotni udělat, druhou variantou je, že manžel surrogátní matky popře otcovství před soudem.¹⁹⁵ Předání dítěte žadatelům poté probíhá prostřednictvím přímé adopce.¹⁹⁶ Právním otcem se následně stane otec biologický a poté může osvojit dítě i jeho partnerka.¹⁹⁷

Předání dítěte narozeného surrogátní matce je v České republice možné pouze skrze proces osvojení, přičemž jednání o osvojení nemůže začít dříve než téměř jedenáct měsíců po porodu.¹⁹⁸

¹⁹² Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí.* s. 146-147.

¹⁹³ Srov. HEJZLAROVÁ, A., Nejen otec, i matka může být nejistá. *Právní rádce*, 2019, roč. 27, č. 12, s. 29.

¹⁹⁴ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí.* s. 147.

¹⁹⁵ Srov. HEJZLAROVÁ, A., Nejen otec, i matka může být nejistá. *Právní rádce*, 2019, roč. 27, č. 12, s. 29.

¹⁹⁶ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí.* s. 147.

¹⁹⁷ Srov. HEJZLAROVÁ, A., Nejen otec, i matka může být nejistá. *Právní rádce*, 2019, roč. 27, č. 12, s. 29.

¹⁹⁸ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí.* s. 147.

Matka osvojeného, v tomto případě surrogátní matka, může udělit souhlas s osvojením nejdříve po šesti týdnech od narození dítěte.¹⁹⁹ Souhlas s osvojením může po dobu tří měsíců odvolat.²⁰⁰ Žadatelský pár může mít během procesu dítě celou dobu doma, ale nemohou si být jistí, zda k osvojení dojde.²⁰¹

3.6 Etický rozměr a rizika surrogátního mateřství

Surogátní matka má právo rozhodnout, zda bude pokračovat v asistované reprodukci po neúspěšných pokusech a to, i když žadatelé již investovali velké finanční prostředky a tenčící se zásoby vlastních gamet.²⁰²

Je obtížné ovlivnit chování surrogátní matky, protože může mít odlišný pohled na to co je dobré pro dítě. Má autonomní právo na interrupci bez zdravotních důvodů, a naopak k ní nemůže být donucena. Ani v případě zdravotního důvodu, i když by tak bylo třeba dopředu domluveno. Pravděpodobně již vnímá plod jako živou bytost a odmítá myšlenku jeho ukončení.²⁰³

V případě, že má surrogátní matka partnera, manžela či děti, může to být trauma i pro ně.²⁰⁴ Pokud jsou děti surrogátní matky velmi malé, nemusí procesu rozumět. Pokud již zahájily školní docházku a jejich spolužáci ví o těhotenství jejich matky, mohou mít poté otázky na to, kam novorozenec zmizel. Syn či dcera surrogátní matky se tak mohou stát terčem různých posměšků. Spolužáci mohou mít různé narážky na to, že jeho matka jistě dítě prodala, aby na tom vydělala.

Nikdy není zaručeno, že se dítě narodí zdravé, což může vést k traumatům a pocitům selhání na obou stranách. Surogátní matka může mít různé zdravotní problémy v důsledku těhotenství a porodu, což může zapříčinit pocity viny u žadatelů nebo naopak z toho může surrogátní matka pár vinit.²⁰⁵ Mimo to i po dokončení adopční procedury mohou vzniknout určitá rizika, například dítě může svou surrogátní matku později vyhledat.²⁰⁶

3.7 Odmítnutí předání novorozeného dítěte

Dítě dokáže již v děloze rozpoznat, zda je chtěné či nikoliv. Jak se surrogátní matka vyrovná s přirozenými instinkty a svým slibem odevzdat dítě? Bude uvažovat o dítěti

¹⁹⁹ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., § 813.

²⁰⁰ Srov. Tamtéž, § 817.

²⁰¹ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí.* s. 147.

²⁰² Srov. Tamtéž, s. 155.

²⁰³ Srov. Tamtéž, s. 155.

²⁰⁴ Srov. Tamtéž, s. 156.

²⁰⁵ Srov. Tamtéž, s. 155.

²⁰⁶ Srov. Tamtéž, s. 147.

jako o nechtěném od samotného početí?²⁰⁷ Po předání dítěte osvojitelům má surrogátní matka jedenáct měsíců prostor k tomu se odvolat a požadovat dítě zpátky. Zúčastnění se mezi sebou znají, to znamená, že se můžou stát celoživotními vyděrači nejen ze zjištěných důvodů, ale i z psychických.²⁰⁸ Po porodu nemůže žadatelský pár dítě odebrat za použití násilí.²⁰⁹

V případě, kdy se surrogátní matka odmítne dítěte vzdát, bude mít biologický otec povinnost platit výživné. Na dítě budou uplatňovány nároky z budoucího dědického řízení, i přesto, že dítě vyrůstá v jiné rodině.²¹⁰

Tato situace je složitá i po právní stránce. Ze strany žadatelského páru může dojít k různým pokusům o to obejít zákon, aby si mohly dítě přenechat. Lze tak ukázat na příkladu.

Paní V. a pan K. se dohodli se slečnou I., že bude jejich surrogátní matkou. Paní V. nemůže dítě donosit kvůli zdravotním důvodům. Slečna I. pak porodí zdravého chlapečka Z., který je geneticky dítětem V. a K., a odchází s tím, že je pro ni záležitost vyřešena. Nicméně po 24 hodinách si to rozmyslí, vrátí se k panu K. a paní V. pro dítě. Slečna I. zavolá na matriční úřad, a obeznámí jej s tím, aby paní V. nebyla považována za matku chlapečka Z., protože ho neprodila. Matriční úřad odmítne zapsat jakoukoli ženu do dokumentů, jelikož je ze situace zmatený a vyzve je, aby záležitost byla vyřešena návrhem. Paní V. a slečna I. se tedy obrátí na soud, aby byly určeny jako matky chlapce Z. Paní V. argumentuje genetickým původem dítěte, zatímco slečna I. předkládá lékařské zprávy potvrzující, že porodila dítě odpovídající věku chlapce Z.²¹¹

Soud podle současné právní regulace určí jako matku chlapce Z, slečnu I. Žena V. nemá, jak prokázat, že dítě porodila. Na genetický původ tak soud u tohoto příkladu nemůže brát ohled.²¹²

Odmítnutí s předáním či odmítnutí následného osvojení dítěte s možností odvolání jeho souhlasu po jedenácti měsících, představuje podle Rumpíka²¹³ pro žadatelský pár jedno z největších úskalí současné podoby surrogátního mateřství.

K tomu, aby k těmto situacím nedocházelo, by mohly dopomoci nově se připravující legislativní změny. Jak uvedla Decroix²¹⁴, na schůzce pracovní skupiny

²⁰⁷ Srov. HONZÁK, R. *Děloha na leasing - proč jsem proti* [online].

²⁰⁸ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 155.

²⁰⁹ Srov. Tamtéž, s. 155.

²¹⁰ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. Disertační práce. s. 20.

²¹¹ Srov. ŠÍNOVÁ, J. *K NĚKTERÝM NOVINKÁM V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ URČOVÁNÍ A POPÍRÁNÍ RODIČOVSTVÍ PO 1. 1. 2014* [online].

²¹² Srov. Tamtéž.

²¹³ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. Disertační práce. s. 20.

iniciované ministerstvem spravedlnosti, kde bylo jednáno o novém návrhu zákona v rámci surrogátního mateřství, se touto problematikou zaobírali. Podle § 775 občanského zákoníku, je matkou dítěte žena, která jej porodila.²¹⁵ Nová podoba zákona by již v okamžiku narození dítěte považovala za rodiče žadatelský pár neboli zamýšlené rodiče. Tím by došlo k odstranění nejistoty, s níž, se pár mohl do této doby potýkat. Taktéž by došlo k omezení možnosti potencionálního vydírání ze strany surrogátní matky vůči žadatelskému páru.²¹⁶ K eliminaci rizika, že si surrogátní matka, bude chtít dítě ponechat, může přispět také to, když už má sama vlastní děti.²¹⁷

3.7.1 Odmítnutí či odvolání souhlasu s osvojením dítěte

Dalším rizikem může být, že souhlas s osvojením nemusí podepsat manžel surrogátní matky.²¹⁸ Tato situace tedy nastává v případě, kdy je surrogátní matka vdaná, jelikož podle § 776 odst. 1 Občanského zákoníku platí, že: „*Narodí-li se dítě v době od uzavření manželství do uplynutí třístého dne poté, co manželství zaniklo nebo bylo prohlášeno za neplatné anebo poté, co byl manžel prohlášen za nezvěstného, má se za to, že otcem je manžel matky*“.²¹⁹

Jakmile již surrogátní matka udělila souhlas s osvojením dítěte před soudem, je spíše nepravděpodobné, že by si jej rozmyslela a zpětně odvolala.²²⁰

3.8 Odmítnutí převzetí novorozeného dítěte

V opačném případě nemá ani surrogátní matka jistotu, že si žadatelský pár dítě převezme. Buď dítě odmítne, nebo si jej nebude moci převzít.²²¹

Muž z žadatelského páru může v průběhu těhotenství surrogátní matky zemřít nebo být prohlášen za nezvěstného. V takovém případě by dítě pravděpodobně zůstalo u surrogátní matky, která ho porodila, nebo by bylo předáno do náhradní rodinné péče. Partnerka či manželka daného muže, by se velmi těžce mohla stát osvojitelkou, jelikož by neměla k dítěti rodinný nebo právní vztah.²²²

²¹⁴ Srov. FROUZOVÁ, K. *Surogátní mateřství bude jen pro heterosexuální páry. A po schválení soudu, říká poslankyně Decroix* [online].

²¹⁵ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., § 775.

²¹⁶ Srov. Srov. FROUZOVÁ, K. *Surogátní mateřství bude jen pro heterosexuální páry. A po schválení soudu, říká poslankyně Decroix* [online].

²¹⁷ Srov. BURKERTOVÁ, E., *Náhradní mateřství ve vztazích s mezinárodním prvkem*. s. 18.

²¹⁸ Srov. KONEČNÁ, H. *Náhradní mateřství*. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 155.

²¹⁹ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., § 776.

²²⁰ Srov. NEKVASILOVÁ, A., *Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá*. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19.

²²¹ Srov. CÍSAŘOVÁ, D.; SOVOVÁ, O. *Náhradní mateřství v právní praxi*. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online], 2015, roč. 5, č. 2, s. 13-24.

²²² Srov. Tamtéž, s.19.

V České republice je již znám případ, kdy žadatelský pár odmítl dítě převzít. Co, je na případu zajímavé, je to, že neurolog, který surogátní matku vyšetřoval, se ke graviditě vyjádřil kladně.²²³ Žadatelský pár surogátní matku přivedl sám a před započítím procesu surogace byl o jejím zdravotním stavu obeznámen.²²⁴

Žena, kterou si pár najal jako surogátní matku, měla již ve své diagnóze tři spontánní potraty a jeden ze zdravotních důvodů. V osobní diagnóze svobodné, třiceti pěti leté ženy, stála psychomotorická retardace lehkého stupně na podkladě DMO, epilepsie typu tonicko-klonických křečí, kterou kompenzovala antiepileptiky, sériová zlomenina žeber a operace strabismu v dětství.²²⁵

Žena otěhotněla po implantování dvou embryí. V osmém týdnu byla diagnostikována jednočetná gravidita. Těhotenství se zpočátku podle biochemického screeningu vyvíjelo dobře. Vzhledem k tomu odmítla žena podstoupit genetický test neboli triple test. V prvním trimestru byla žena hospitalizována pro virózu. Ve třetím trimestru jí musela být zvýšena dávka antiepileptik kvůli častému projevu fokálních záchvatů. Ve 23. týdnu těhotenství byla plodu zjištěna vada, která byla potvrzena i jinými pracovišti. Žadatelský pár tak přestal o postižené dítě jevit zájem.²²⁶

Ve 37 týdnu těhotenství nastal spontánní porod, který se odehrál bez komplikací. Narozen byl živý chlapec, který byl následně přeložen na dětskou kliniku k eventuálnímu neurochirurgickému výkonu. Surogátní matka byla třetí den po porodu propuštěna domů. O chlapce nejevila zájem.²²⁷

Dítě se narodilo v porodnici v Uherském Hradišti a bylo umístěno do ústavní péče.²²⁸ Chlapci po jeho narození byla diagnostikována spinální segmentální dysgeneze, foramen ovale apertum, podkovovitá ledvina a levostranná tříselná a skrotální kýla. Ve třetím měsíci u něho dochází k záchvatu typu tonicko-klonických křečí. Při hospitalizaci na dětské klinice byla potvrzena epilepsie. V pěti měsících se tak stal epileptikem

²²³ Srov. PEKTOROVÁ, M.; VENTRUBA, P., Surogace, ano či ne? Kazuistika. *Česká gynekologie*. 2015, č. 4, s. 299-301.

²²⁴ Srov. NOVÁKOVÁ, K.; KONEČNÁ, H.; SUDOVÁ, M. Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online], 2018, roč. 8., č. 2, s. 32-42.

²²⁵ Srov. PEKTOROVÁ, M.; VENTRUBA, P., Surogace, ano či ne? Kazuistika. *Česká gynekologie*. 2015, č. 4, s. 299-301.

²²⁶ Srov., Tamtéž, s. 300.

²²⁷ Srov., Tamtéž, s. 300.

²²⁸ Srov. NOVÁKOVÁ, K.; KONEČNÁ, H.; SUDOVÁ, M. Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online], 2018, roč. 8., č. 2, s. 32-42.

a paraplegikem.²²⁹ Případ byl popsán v roce 2015. Podle údajů z roku 2018 byl v zmíněném roce chlapec stále v ústavní péči.²³⁰

²²⁹ PEKTOROVÁ, VENTRUBA, Surogace, ano či ne?, 2015, č. 4, s. 299-301.

²³⁰ Srov. NOVÁKOVÁ, K.; KONEČNÁ, H.; SUDOVÁ, M. Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online], 2018, roč. 8., č. 2, s. 32-42.

4 Sociální aspekty surogátního mateřství

V rámci surogátního mateřství je role sociálního pracovníka velmi podstatná. Především co se týče osvojování dětí či popření otcovství. Sociální pracovníci ovšem bývají v této tématice často opomíjeni.

4.1 Role orgánu sociálně-právní ochrany dětí v případě surogátního mateřství

Pracovnice v oblasti sociálně-právní ochrany dětí, Taťána Sojková²³¹ se k opomíjení sociálních pracovníků v procesu surogátního mateřství vyjádřila na konferenci „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ v roce 2023. Zde zmiňuje, že byla pozvánkou k tomu, aby na konferenci vystoupila poměrně překvapena. Nebývá pravidlem, aby se úředníkům z oblasti výkonné moci dávala významnější příležitost k vyjádření se k tématům surogátního mateřství. A to i přesto, že se tato témata bytostně dotýkají jejich každodenní práce.²³²

Orgán sociálně-právní ochrany se řídí dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.²³³ Nejen v České republice, zajišťuje práva dítěte na život, jeho příznivý vývoj, na rodičovskou péči a život v rodině, na identitu dítěte, svobodu myšlení, svědomí, vzdělání, zaměstnání, zahrnuje také ochranu dítěte před jakýmkoliv duševním či tělesným násilím, zanedbáváním a zneužíváním.²³⁴

V druhé části zákona lze nalézt základní ustanovení sociálně-právní ochrany dětí. „*Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči.*“²³⁵

Ústředním orgánem státní správy pro sociálně-právní ochrany dětí je Ministerstvo práv a sociálních věcí. Zajišťuje hlavně legislativní a medickou činnost. Podílí se na různých mezinárodních úmluvách, především na Úmluvě o právech dítěte.²³⁶

Úmluva o právech dítěte byla ratifikována 20. listopadu 1989. Česká a Slovenská Federativní republika pak Úmluvu podepsala 30. září 1990. V článku 3 Úmluva říká, že předním hlediskem pro jakékoli činnosti týkající se dětí musí být zájem dítěte.²³⁷

Sociálně-právní ochrana je zaměřena hlavně na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní své rodičovské povinnosti nebo zneužívají práva vyplývající z rodičovské odpovědnosti. Také na děti, které jsou svěřeny do péče jiné osoby, která nenaplnuje své

²³¹ Srov. SOJKOVÁ, T. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

²³² Srov. Tamtéž.

²³³ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb.

²³⁴ Srov. SOJKOVÁ, T. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

²³⁵ Zákon č. 359/1999 Sb. § 5.

²³⁶ Srov. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Činnost MPSV v oblasti sociálně-právní ochrany dětí* [online].

²³⁷ Srov. Sdělení č. 104/1991 Sb., část 1, čl. 3.

povinnosti ve výchově dítěte. Dále na děti, které vedou nezdravý nebo nemravný život zahrnující zanedbávání školní docházky, užívání alkoholu nebo drog, živí se prostitucí. To platí i pro děti, které opakovaně utekly od rodičů nebo jiných zodpovědných osob. Jsou žadateli o mezinárodní ochranu nebo azyl a jsou na území bez doprovodu rodičů. Tyto situace jsou důležité, protože mohou negativně ovlivnit vývoj dětí nebo být příčinou jejich nežádoucího chování.²³⁸

V dubnu roku 2000 nabyl zákon o sociálně-právní ochraně dětí účinnosti, čímž došlo k naplnění myšlenky vytvořit speciální zákon, v němž budou chráněny nezletilé děti a jejich zájmy. Co je však zájmem dítěte není nikde specificky definováno. V tomto případě jde o zajištění životní úrovně a podmínek nezbytných pro duševní, tělesný, duchovní a mravní vývoj dítěte, ale také sociální a plnohodnotné dětství a potenciál dítěte plně se rozvinout v rámci rodiny.²³⁹

4.2 Osvojení

Osvojení upravuje zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, § 764 až § 854. Osvojení definuje jako: „*Osvojením se rozumí přijetí cizí osoby za vlastní.*“²⁴⁰

Osvojení je formou náhradní rodinné péče garantované státem a zajištěné zákonem, kdy manželé nebo jednotlivci přijímají svěřené dítě za vlastní. Během osvojení se vytváří vztahy jako mezi rodiči a dětmi, mezi dítětem a příbuznými osvojitele vztahy příbuzenské. Osvojitelé mají plnou rodičovskou zodpovědnost při péči o osvojené dítě. Dítě přijímá příjmení osvojitele. Osvojením dochází k zániku příbuzenského vztahu mezi osvojencem a jeho původní rodinou a jejich práv a povinností, které byli s tímto vztahem spojené.²⁴¹

Osvojitelem se může stát pouze manželský pár nebo jeden z manželů. Jiná osoba sama může dítě osvojit jen výjimečně. V tomto případě, soud může rozhodnout o vymazání záznamu druhého rodiče. Pokud se o osvojení ucházejí manželé, musí podat žádost společně jako společní osvojitelé. Je-li osvojitelem někdo, kdo je již rodičem, soud zváží, zda osvojení není v konfliktu se zájmy dětí tohoto rodiče. Opět zde platí, že osvojení není možné mezi osobami spolu příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. Výjimka nastává, pokud se jedná o surogátního mateřství. Soud rozhodne o osvojení nezletilého dítěte na základě návrhu osoby, která se o osvojení uchází.²⁴²

K vykonání osvojení je nutný souhlas biologických rodičů nebo zákonného zástupce dítěte. Další podmínkou je, pokud rodič neprojevuje zájem o dítě po dobu minimálně tří měsíců od posledního projeveného opravdového zájmu. Matka může

²³⁸ Srov. Zákon č. 359/1999 Sb., § 6.

²³⁹ Srov. SOJKOVÁ, T. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

²⁴⁰ Zákon č. 89/2012 Sb., § 794.

²⁴¹ Srov. PRESSLEROVÁ, P. *Adopce (osvojení)* [online].

²⁴² Srov. GOV.CZ. *Osvojení nezletilého dítěte* [online].

udělit souhlas s osvojením až šest týdnů po narození dítěte, zatímco otec může souhlas poskytnout i dříve, ale ne před narozením dítěte. Dítěti mladšímu dvanácti let je udělen opatrovník, který pak dává jeho jménem případný souhlas. Osvojení může zprostředkovat obecní úřad obce s rozšířenou působností podle místa trvalého bydliště žadatele a konkrétní odbor mající na starost oblast sociálně-právní ochrany dětí. Po podání žádosti obec odesílá dokumentaci na krajský úřad, který zahájí odborné posouzení žadatele.²⁴³ Soudní proces se řídí podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních při soudech.²⁴⁴ Jak probíhá osvojení v případě surogátního mateřství jsem popsala v předchozí kapitole.

4.3 Identita dítěte

Identita je podstatou osobnosti. Tvoří její hodnotový systém a míru sebeúcty. Je vrozená, ale prochází vývojem při interakci, tedy socializaci, s okolím.²⁴⁵

Osvojitelský pár musí dítě informovat do začátku jeho školní docházky o skutečnostech osvojení. Jakmile dítě dosáhne plnoletosti, má právo se seznámit s dokumenty, které se týkají jeho adopce.²⁴⁶ Je tak řečeno v § 838 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník: „*Jakmile osvojenec nabude svéprávnosti, vznikne mu právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení.*“²⁴⁷

Sociální pracovníci velmi významně pracují s identitou dítěte, která je jedním ze základních lidských práv. Otázku identity není možné překrucovat, patří do jednoho z pokladů našeho bytí a vnímání sebe sama.²⁴⁸ Zda informace, že se na jeho narození podílely dvě ženy, naruší citový a mravní vývoj dítěte, zůstává nadále otázkou, kterou je nutné řešit z pohledu etiky.²⁴⁹

Dítě, které se narodilo surogátní matce, by dle Sojkové²⁵⁰ pro zdravý vývoj mělo znát svůj původ a nemělo by vědět méně než jeho okolí. Neplodnost je po psychické stránce pro pár velmi těžká, a tak z důsledků různých obav nemusí říct dítěti pravdu o jeho původu. Jde o velký problém například i v náhradní rodinné péči, o to horší je to v případech surogátního mateřství. Následné vytvoření identity je dlouhý a důležitý

²⁴³ Srov. PRESSLEROVÁ, P. *Adopce (osvojení)* [online].

²⁴⁴ Zákon č. 292/2013 Sb., § 838.

²⁴⁵ Srov. CHVÍLOVÁ-WEBEROVÁ, M.; MATĚJEK, J.; STEINLAUF, B., *Etika v pediatrii a neonatologii*. s. 44

²⁴⁶ Srov. KONEČNÁ, H. *Náhradní mateřství*. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 147

²⁴⁷ Zákon č. 89/2012 Sb, § 838.

²⁴⁸ Srov. SOJKOVÁ, T. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

²⁴⁹ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. s. 31

²⁵⁰ Srov. SOJKOVÁ, T. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

proces pro další rozvoj a vývoj člověka, včetně jeho postoje k životu, sebehodnocení a přijetí.²⁵¹

4.4 Zkušenosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí se surogátním mateřstvím

Podle Sojkové²⁵² není surogátní mateřství v České republice zakázáno. Nesmí se za něj však platit. O částkách, které bývají surogátní matce vypláceny se tedy oficiálně neví. V některých kauzách surogátních matek, s nimiž se Sojková setkala se, však částky pohybovaly od 300-500 tisíc Kč. Náhradní matky pocházely zejména ze sociálně vyloučených lokalit ČR. Surogátní mateřství podstupovaly, aby si tím řešily svoji nepříznivou sociální situaci. U jedné z matek se jednalo již o porod šestého dítěte skrze surogátní mateřství. V dalším případě šlo o čtvrté dítě.²⁵³

Jako pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí Sojková²⁵⁴ ve své praxi řešila případy dětí, které se narodily surogátním matkám, ale nejednalo se o standardní případy, řešení neplodnosti žadatelského páru. Případy záměrně nevyhledávaly, ale přišly k nim samy. Jednalo se o situace, kdy jim podezřelou situaci předání dítěte, na základě jakési smlouvy, do péče někoho jiného oznámilo zdravotnické zařízení, porodnice, nebo v jednom případě policie ČR. Šlo například o naprosto nestandardní předání dítěte přímo z porodnice do péče potencionálního otce a jeho partnerky, nikoliv však páru, kterého byl genom. Chybějící genetickou vazbu následně prokázaly testy. Tento způsob provedení byl vyhodnocen jako naprosto nepřijatelný způsob komerční formy.²⁵⁵ Dal by se klasifikovat za naplnění skutkové podstaty trestného činu svěřeni dítěte do moci někoho jiného podle Trestního zákoníku.²⁵⁶

Sojková uvedla, jak dále postupovaly při řešení případu. Podaly v tomto případě oznámení orgánům činným v trestním řízení, dítěti byl ustanoven opatrovník pro řízení. Opatrovník se plně angažoval v zastupování zájmů dítěte, které by mohly ovlivnit jeho budoucí vývoj. Bylo zahájené trestní řízení. Průběh událostí a výsledek situace předčil však veškerá očekávání. Nakonec bylo trestní řízení ukončeno a dítě bylo osvojeno novou rodinou, i když žádný z nových rodičů nebyl biologickým rodičem dítěte.²⁵⁷

Sojková²⁵⁸ z profesionálního hlediska a ochrany anonymity nemohla v této kauze zajít do dalších detailů. Kvůli dodržení mlčenlivosti nebylo možné zmínit více

²⁵¹ Srov. SOJKOVÁ, T. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

²⁵² Srov. Tamtéž.

²⁵³ Srov. Tamtéž.

²⁵⁴ Srov. Tamtéž.

²⁵⁵ Srov. Tamtéž.

²⁵⁶ Srov. Srov. Zákon č. 40/2009 Sb., § 169.

²⁵⁷ Srov. SOJKOVÁ, T. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

²⁵⁸ Srov. Tamtéž.

zkušeností z praxe. To může být i důvodem proč existuje spousta latentních případů o, kterých se nikdy nikdo nedozví.²⁵⁹

²⁵⁹ Srov. SOJKOVÁ, T. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

5 Etické aspekty surogátního mateřství

Základní otázku, kterou etika pokládá je: „Co dělá naše jednání dobrým“? Díky morálnímu chápání, které je přítomné u každého jednotlivce, můžeme konstatovat, že dobré jednání nespočívá pouze v loajalitě a poslušnosti ke konkrétnímu étosu. Zahrnuto je zde mnoho faktorů, které člověk není ani schopen plně postřehnout. K naprostému dobrému jednání se tedy můžeme vždy jen více či méně přiblížit.²⁶⁰

Někteří tvůrci pojem etika dávají dohromady s pojmem morálka, zatímco jiní je rozlišují a považují za oddělené. Základní definice morálky a etiky se mohou v zásadě lišit, avšak oba pojmy obvykle vyjadřují podobné hodnoty a principy. Zatímco morálka stanovuje normy, etika se zabývá otázkou oprávněnosti, spravedlnosti a ospravedlnitelnosti těchto morálních požadavků v různých oblastech. Etika se tedy neomezuje pouze na samotné jednání, ale zahrnuje i myšlení spojené s tímto jednáním nebo k jednání směřující.²⁶¹

5.1 Rozdílné pohledy na surogátní mateřství ze strany odborníků a společnosti

V současnosti směřuje Česká republika k povolení surogátního mateřství za určitých podmínek. Podmínky a další podstatné údaje jsem již popsala v podkapitole „Současný stav surogátního mateřství v České republice“. Nastíněna byla i potřeba legislativního zakotvení surogátního mateřství do právního řádu ČR ze strany českých odborníků. Minulý rok proběhla na toto téma konference „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“.

Konference proběhla 21. listopadu 2023. V této době nebylo ještě rozhodnuto, jak bude s pojmem surogátní mateřství naloženo, nicméně bylo jisté, že se ČR musí nějakým způsobem rozhodnout. Nabízeli se tři varianty, tři cesty. Absolutní zákaz spojený s represí a tresty jako v Německu a ve Francii. Za druhé naprostá benevolence jako v Rusku a na Ukrajině. Třetí variantou byla přísná regulace pouze pro heterosexuální páry. Bylo apelováno, aby se ČR nějakým způsobem rozhodla, nelze nechat surogátní mateřství v šedé zóně.

Na konferenci byli přítomni zástupci Ministerstva práce a sociálních věcí, Ministerstva zdravotnictví a Ministerstva spravedlnosti. Pozvání se týkalo odborníků na surogátní mateřství nejen z České republiky, ale i ze zahraničí.²⁶² Během konference vystoupilo celkem osm pozvaných řečníků, plus byl prostor na diskusi. Každý řečník se určitým způsobem dotkl tématu surogátní mateřství z různých pohledů. Ve velkém

²⁶⁰ Srov. Etika a morálka – úvod do problematiky [online].

²⁶¹ Srov. Tamtéž.

²⁶² Srov. POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

měřítka se jednalo o pohled etický. V podstatě všichni řečníci na konferenci měli podobný názor na surogátní mateřství. Někteří byli pro jeho absolutní zákaz, jiní si uvědomovali, že takový zákaz není možný, ale je nutné surogátní mateřství nějakým způsobem regulovat.²⁶³ Pokud se surogátní mateřství uzákoní, nutně to neznamená, že na něj bude automaticky nahlíženo jako na etické.

Pro regulaci byl i MUDr. Rumpík²⁶⁴, který se na konferenci účastnil diskuze. V diskusi promluvil a byl tak téměř jediným, ještě s majitelkou a generální ředitelkou kliniky Repromeda MUDr. Veselou²⁶⁵, kdo se na konferenci veřejně vyslovil jako zastávce surogátního mateřství.

O zákaz surogátního mateřství se v ČR velmi zasazuje Aliance pro rodinu²⁶⁶, či další čeští odborníci. Mezi ně patří Honzák²⁶⁷ a Pilka²⁶⁸. Další z odborníků se k ní ve své publikaci vyjadřuje implicitně.²⁶⁹ Například Pektorová²⁷⁰. Jsou i tací, kteří zastávají neutrální postoj a upozorňují na problematiku s ní související.²⁷¹

Někteří z nich, opět, upozorňují na chybějící legislativu. Na to reaguje například Sojková²⁷². V předchozí kapitole jsem popsala kauzy s, kterými se během své praxe, jako pracovnice orgánu sociálně-právní ochrany dětí, setkala. Podle názoru Sojkové,²⁷³ by surogátní mateřství současným způsobem nemělo být povoleno. Přes všechny morální a právní problémy se obává, že směřujeme ke stále většímu uvolňování pravidel.²⁷⁴

Bývalá ministryně spravedlnosti Válková s poslankyní Ožanovou²⁷⁵ podaly v dubnu roku 2023, návrh na změnu občanského a trestního zákoníku. Poslankyně

²⁶³ Srov. POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

²⁶⁴ Srov. RUMPÍK, D. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. *Konference, 21. listopadu 2023, in Poslanecký sněmovna parlamentu České republiky* [online].

²⁶⁵ Srov. VESELÁ, K. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. *Konference, 21. listopadu 2023, in Poslanecký sněmovna parlamentu České republiky* [online].

²⁶⁶ Srov. GREGOR, J. *Analýza surogátu: prezentace pro Petiční výbor* [online].

²⁶⁷ Srov. HONZÁK, R. *Děloha není futrál na dítě* [online].

²⁶⁸ Srov. PILKA, L. et. al. Surogátní mateřství – literární názory a praxe. *Česká gynekologie*, 2009, roč. 74, č. 2, s. 144-147.

²⁶⁹ HOBZOVÁ, 2016

²⁷⁰ Srov. PEKTOROVÁ, M.; VENTRUBA, P. Surogace, ano či ne? Kazuistika. *Česká gynekologie*, 2015, č. 4, s. 299-301.

²⁷¹ Srov. HOBZOVÁ, H. *Surogátní mateřství: mohou psychologické výzkumy svědčit pro přijetí v praxi?* [online].

²⁷² Srov. SOJKOVÁ, T. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

²⁷³ Srov. Tamtéž.

²⁷⁴ Srov. Tamtéž.

²⁷⁵ Srov. OŽANOVÁ, Z.; VÁLKOVÁ, H. *Návrh poslankyň Zuzany Ožanové a Heleny Válkové na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [online], s. 3.

navrhly, aby došlo k zrušení znění druhé věty v § 804 v zákoně č. 89/2012, občanský zákoník.²⁷⁶ Dále předložily návrh na nové znění trestního zákona, který by trestal ty, kdo by nějakým způsobem zlákali, najali, zadrželi někoho jiného k výkonu surogátního mateřství. Cílem bylo zabránit obchodování s lidmi v rámci surogátního mateřství, jak s ženami, které jsou pro surogátní mateřství využívány, tak s dětmi, jež surogátní matky porodí.²⁷⁷

Jedním z hlavních problémů současné právní úpravy je skutečnost, že surogátní matce, která často pocházející z marginalizovaného prostředí, vzniká v souvislosti se surogátním mateřstvím trestní odpovědnost. Na základě dohody s žadateli jim přenechají narozené dítě k osvojení. V některých případech by se tak matka mohla dopustit trestného činu. Žadatelský pár neboli objednatel sankcionován není. Návrh zákona tedy i obsahoval návrh, aby trestní postih dopadal i na žadatelský pár.²⁷⁸

Ti, kdo naopak surogátní mateřství schvalují, tvrdí, že žena nebo manželský pár má „právo na dítě“.²⁷⁹ Aliance pro rodinu²⁸⁰ upozorňuje, že toto smýšlení je velmi nebezpečné. Z dítěte by se tak stal předmět práva jiných osob. Do budoucna by mohlo být velmi těžké udržet pravidla určující, kdy žadatelský pár může surogaci podstoupit. Časem se lékařské indikace můžou rozšířit a surogátní mateřství by tak mohlo být poskytované například i z důvodu tokofobie.²⁸¹

Odborníci, kteří ho neschvalují, upozorňují, že je toto téma třeba řešit ne z hlediska medicínského, ale etického.²⁸² Opět se zde vracím k tomu, že z pohledu medicíny se jedná o poměrně lehký zákrok, za to z pohledu etického se dá říci, že je tomu naopak.²⁸³ Oponenti se hájí tím, že je z dítěte dělán předmět, který lze koupit.²⁸⁴ Hrozí i vykořisťování a útlak surogátní matky.

²⁷⁶ Srov. Zákon č. 89/2012 Sb., § 804.

²⁷⁷ Srov. OŽANOVÁ, Z.; VÁLKOVÁ, H. *Návrh poslankyň Zuzany Ožanové a Heleny Válkové na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [online], s. 4.

²⁷⁸ Srov. Tamtéž, s. 4.

²⁷⁹ Srov. HONZÁK, R. *Děloha na leasing - proč jsem proti* [online].

²⁸⁰ Srov. GREGOR, J. *Analýza surogátu: prezentace pro Petiční výbor* [online].

²⁸¹ Srov. Tamtéž.

²⁸² Srov. POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. „*Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě*“. *Konference, 21. listopadu 2023, in Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky* [online].

²⁸³ Srov. NOVOTNÝ, P. P., *Co dělat při neplodnosti*. s. 152-153.

²⁸⁴ Srov. RUMPÍK, D., *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. Disertační práce. s. 30.

5.1.1 Surogátní mateřství jako léčba neplodnosti

Veselá²⁸⁵ chce, abychom na surogátní mateřství nahlíželi nejenom z hlediska kriminality, ale jako na lékařský zákrok, který pomáhá neplodným párům. Když by byl kontakt náhradní matky a náhradních rodičů, pak je toto léčba. Dotaz je to léčba? Během své praxe má spoustu pozitivních příkladů. Náhradní matky jsou nadále v kontaktu s objednavatelskými rodiči.²⁸⁶ Podle Rumpíka²⁸⁷ je toto téma v česku zbytečně demonizované.

Neplodnost můžeme vnímat jako nemoc. Opět někdo s tímto tvrzením nemusí souhlasit. Zda je neplodnost nemoc či ne, nemám úplně prostor rozvádět. Je to řekněme hodně o slovíčkaření. Vezmeme-li v potaz, že neplodnost nemoc je, má být potom i léčena.²⁸⁸ Otázkou je nakolik její léčbu představuje surogátní mateřství. Jakmile pár, který o surogaci požádal odchází domů se svým potomkem, který se narodil surogátní matce, je stále neplodný.

5.2 Etické aspekty

V minulosti došlo k vyřešení mnoha etických otázek. Mezi ně patří uchovávání embryí a mimotělní těhotenství.²⁸⁹ Samozřejmě pro někoho mohou být nadále neetická, ale v širší společnosti je na tyto metody nahlíženo kladně.

K diskuzi o etických dilematech jsou v nemocnicích, na ministerstvu zdravotnictví a na dalších místech využívány etické komise. Etické principy jsou základem, ze kterého poté vycházejí zákony. Pro ilustraci jsou to například zákony o darování genetického materiálu nebo zákony o interrupcích.²⁹⁰

Mezi otázky se, kterými se etické komise nejčastěji potýkají, patří například, zda jsou embrya v laboratoři již člověkem, lze vybírat pohlaví budoucího dítěte podle přání rodičů, lze provádět výzkum na embryích? Na poslední dvě otázky je odpověď negativní. V první otázce se jedná o rovnost muže a ženy, v druhém jde o potenciálního člověka.²⁹¹

²⁸⁵ Srov. VESELÁ, K. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. *Konference, 21. listopadu 2023, in Poslanecký sněmovna parlamentu České republiky* [online].

²⁸⁶ Srov. VESELÁ, K. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. *Konference, 21. listopadu 2023, in Poslanecký sněmovna parlamentu České republiky* [online].

²⁸⁷ Srov. RUMPÍK, D. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

²⁸⁸ Srov. KONEČNÁ, H., *Na cestě za dítětem: dvě malá křídla*. s. 15

²⁸⁹ Srov. ŘEŽÁBEK, K., *Léčba neplodnosti: příčiny neplodnosti : metody léčby : mimotělní oplodnění : zákony*. s. 105.

²⁹⁰ Srov. Tamtéž, s. 105.

²⁹¹ Srov. Tamtéž, s. 105-106.

Otázky na téma neplodnost mohou spočívat v tom, zda je etické neplodnost léčit, když na světě žije již spousta lidí a někteří z nich mají omezený přístup k potravinám.²⁹² Podle Řežábka²⁹³ je odpovědí ano. Skutečnost, že je ve vzdálené zemi mnoho dětí, není pro manžele, kteří nemají doma žádné, podstatná. Dalším z důvodů je genetický původ dítěte. I když nemáme přesnou jistotu o tom, jaké dítě se nám narodí, existuje velká pravděpodobnost, že bude podobné svým rodičům nejen fyzicky, ale i charakterově. Velké množství lidí cítí, že děti, které vychovávají, jsou pokračováním jejich vlastního života, a proto touží po tom, aby tyto děti byly skutečně jejich genetickými potomky. Adopce vždy představuje krok do neznáma.²⁹⁴

Etickými aspekty lidské reprodukce a zdraví žen se zabývá Mezinárodní federace gynekologie a porodnictví. Existuje pod anglickou zkratkou „FIGO“. Jejím posláním je poskytovat tělesnou i duševní pohodu ženám a zvyšování standardů odborné zdravotní péče v gynekologii a porodnictví. Na aktuální etická témata v oblasti lidské reprodukce vydává pravidelně stanoviska a doporučení.²⁹⁵

Nejaktuálnější vydání vyšlo v roce 2021. Obsahuje výčet doporučení pro provádění surrogátního mateřství. Mezi tyto doporučení patří, aby se surrogátní mateřství provádělo pouze v případě lékařských indikací, nikoliv ze sociálních důvodů. Vzhledem k možné psychologické vazbě dítěte k surrogátní matce je přijatelné pouze gestační surrogátní mateřství. Je nutné vyvinout veškeré úsilí k tomu, aby se snížila možnost vícenásobného těhotenství, které by mohlo být pro matku více rizikové. Ve všech fázích je nutné zachovat autonomii matky. Dále je důležité dbát zákonů dané země. Surrogátní mateřství před jeho započítím schválit, etickou komisí.²⁹⁶

Dohody o surrogátním mateřství by neměly být komerční. Je, proto nutné věnovat zvláštní pozornost zahraničním dohodám, kde může existovat zvýšené riziko vykořisťování žen ze sociálně slabších vrstev, těmi bohatšími.²⁹⁷

Lze se shodnout, že v etice jde hlavně o hledání „dobra“. Pro neplodný žadatelský pár je tak jistě dítě, které si osvojí nepochybně dobrem. Samozřejmě pokud je dítě zdravé. Avšak je celý proces také dobrem pro samotné dítě a surrogátní matku?²⁹⁸

²⁹² Srov. ŘEŽÁBEK, K., *Léčba neplodnosti: příčiny neplodnosti : metody léčby : mimotělní oplodnění : zákony*. s. 105.

²⁹³ Srov. Tamtéž, s. 105.

²⁹⁴ Srov. Tamtéž, s. 105.

²⁹⁵ Srov. PTÁČEK, R.; BARTŮNĚK, P., *Etika a komunikace v medicíně*. s. 184

²⁹⁶ Srov. CHERVENAK, F. A; MCCULLOUGH, L.B, *FIGO Ethics and Professionalism Guidelines for Obstetrics and Gynecology*. s. 18-19.

²⁹⁷ Srov. Tamtéž, s. 18-19.

²⁹⁸ Srov. HONZÁK, R. *Děloha není futrál na dítě* [online].

5.2.1 Instrumentalizace ženy

Může se zdát, že role surrogátní matky je poměrně zanedbatelná. Přijde, otěhotní, donosí dítě, porodí, odevzdá a odchází.²⁹⁹ Její role je, ale naopak v celém procesu velmi podstatná. Bez ní by k němu ani nedošlo.

V právním řádu se nedostatečně odráží skutečnost, že surrogátní matka a dítě jsou v podstatě surrogátního mateřství chápány jako předmět závazkových vztahů.³⁰⁰ Matka v tomto případě může být dehumanizována. Společností pak nemusí být ani považována za matku, ale za předmět a nástroj, kterým si neplodný pár realizuje svoje přání za hranicí přirozenosti.³⁰¹ Jedním podpisem se stává prostředkem k dosažení cílů jiných lidí.³⁰²

5.2.2 Vztah surrogátní matky a dítěte

Surogátní mateřství je dle Larraina³⁰³ dobrý úmysl, ale nemůže nahradit přirozený vztah matky k dítěti. Podle Mirkovic³⁰⁴ je dítě poznamenáno vazbou k matce o, kterou je tímto připraveno.

I když je novorozenec zcela závislý na péči matky, není tak úplně bezmocný. Je vybaven biologickými mechanismy, stejně jako jeho matka, které mu zajišťují nejen přežití, ale i potřebnou láskyplnou pozornost. Důležitou úlohu hraje oxytocin, známý také jako „hormon důvěry“, jež se ve větší míře uvolňuje v harmonických mezilidských vztazích. Dlouho bylo známo pouze to, že se ve velkém množství vyplavuje při porodu a tím ho urychluje. Ke konci těhotenství se v mozku matky, působením hormonu estrogeneru, zvýší počet receptorů, které se nacházejí především na místech, které ovlivní její budoucí mateřské chování. Díky oxytocinu vnímá matka vůni svého dítěte velice intenzivně a dokáže ji rozpoznat od vůně jiných dětí. I novorozenec má vyvinutý čich a dokáže bezpečně poznat svoji matku podle vůně plodové vody.³⁰⁵

Biologické a psychologické procesy, které probíhají během těhotenství, porodu a v raných poporodních obdobích jsou velmi důležité. Mozek budoucí matky se začíná adaptovat na novou situaci tím, že se učí rozpoznat a plnit přání svého dítěte. Prvorodička má větší množství instinktů než žena, která ještě nebyla těhotná. Tyto

²⁹⁹ Srov. HONZÁK, R. *Děloha není futrál na dítě* [online].

³⁰⁰ Srov. OŽANOVÁ, Z.; VÁLKOVÁ, H. *Návrh poslankyň Zuzany Ožanové a Heleny Válkové na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [online]. s. 4.

³⁰¹ Srov. HONZÁK, R. *Děloha na leasing - proč jsem proti* [online].

³⁰² Srov. KONEČNÁ, H. *Náhradní mateřství*. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 156.

³⁰³ Srov. LARRAIN, B. G. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

³⁰⁴ Srov. MIRKOVIC, A. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

³⁰⁵ Srov. HONZÁK, R. *Děloha na leasing - proč jsem proti* [online].

instinkty se začnou kultivovat od okamžiku početí a jejich kvalita rapidně stoupá před porodem a po něm.³⁰⁶

První dotek rtů novorozence s prsní bradavkou matky silně posiluje jejich vztah a blízkost. Tento mechanismus, nazývaný attachment, česky lze přeložit jako připoutávací vazba, je zodpovědný za unikátní propojenost matky a dítěte v prvních hodinách a dnech po porodu. Čím déle kontakt trvá, tím víc se vazba upevňuje a matka lépe rozumí potřebám svého dítěte. Oxytocin přitom snižuje stres vyplývající z náročné poporodní situace jak u matky, tak u dítěte. Dalším z hormonů, který se podílí na složité regulaci stavů po porodu, je prolaktin. Tento hormon zvyšuje produkci mateřského mléka.³⁰⁷ Mozek budoucí matky se začne připravovat na novou situaci tím, že se musí naučit rozpoznat potřeby a přání dítěte a následně jim vyhovět.³⁰⁸

Pokud dojde k narušení procesů připoutávací vazby, u dítěte se zvýší hladina stresového hormonu kortizolu, což má negativní důsledky na jeho aktuální i budoucí vývoj, protože může dojít k trvalým změnám ve funkci a struktuře mozku. Psychiatři zpětně zjišťují, že poruchy osobnosti jsou často spojeny s narušením této vazby, kdy dítě nevstoupilo „bezpečně“ do tohoto světa.³⁰⁹

To, že je vazba mezi matkou a jejím dítětem podstatná, na vlastní zkušenost zažila třiceti dvouletá Olivia Maurel³¹⁰. Maurel byla narozena skrze surogátní mateřství v americkém státě Kentucky. Nyní žije ve Francii a věnuje se advokační činnosti ve věci surogátního mateřství z pohledu dítěte. Na konferenci „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ představila svůj příběh, který se začal psát již před čtyřiceti lety, když ještě nebyla narozena. Surogace byla uskutečněna tradiční formou surogátního mateřství, je tedy se surogátní matkou spjata biologicky. Dle jejího názoru ovšem nezáleží, jakým způsobem je surogace provedena, odsuzuje ji jako takovou.³¹¹

Její matka již měla syna, bylo jí 45 let a, jak říká Maurel³¹², pozapomněla na svoje biologické hodiny. Její otec, kterému bylo 37 let, chtěl biologické dítě. V USA si našli surogátní matku. Její, v tomto případě, právní matka měla depresi, jelikož její syn zemřel během toho, co se Olivia narodila. Po narození nebyla předána do rukou biologické matky, která s ní po celou dobu těhotenství mluvila apod. Naopak byla předána do rukou cizích lidí. Olivia předpokládá, že její odtržení jako novorozence od matky, která ji porodila, u ní způsobilo propuknutí separační úzkosti.³¹³

³⁰⁶ Srov. HONZÁK, R. *Děloha není futrál na dítě* [online].

³⁰⁷ Srov. HONZÁK, R. *Děloha na leasing - proč jsem proti* [online].

³⁰⁸ Srov. HONZÁK, R. *Děloha není futrál na dítě* [online].

³⁰⁹ Srov. HONZÁK, R. *Děloha na leasing - proč jsem proti* [online].

³¹⁰ Srov. MAUREL, O. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

³¹¹ Srov. Tamtéž.

³¹² Srov. Tamtéž.

³¹³ Srov. Tamtéž.

Jak Maurel³¹⁴ dále popisuje, v důsledku rozvinutí separační úzkosti, nechtěla být opuštěna od svých rodičů. Když byla starší propadla alkoholu, cítila se ztracená a byla jí předepsána antidepressiva. Měla problémy s dokončením školní docházky. Díky jejímu manželovi se jí povedlo nalézt nový život. Dozvěděla se až později, že je narozena skrze surogátní mateřství, ale dlouho věděla, že je něco špatně. Více inklinovala ke svému otci, jelikož je to její biologický otec. Nemá přístup k medicínským dokumentům své biologické matky. Její biologická matka měla mentální problémy. Svě rodiče za to neviní. Viní systém, který surogátní mateřství dovoluje. Na surogátním mateřství podle ní není nic, co by ho mohlo udělat etické. Dle ní je dítě napojeno na svoji matku, která ho porodila. Vazba mezi dítětem a matkou je tedy velmi důležitá.³¹⁵

Je otázkou na kolik ovlivní dítě to, když se dozví, že pochází ze surogátního mateřství. Pro připomenutí, že zákona v ČR, je nutné dítěti sdělit okolnosti jeho narození před začátkem školní docházky.³¹⁶ V ČR, ani celosvětově nejsou ještě provedeny výzkumy, které by se této problematice více věnovaly ze strany těch, kterých se to nejvíce týká, tedy dětí narozených surogátním matkám.

5.2.3 Instrumentalizace dítěte

Honzák³¹⁷, z tohoto důvodu kritizuje proces surogace. Dítě podle něj nemůže být komoditou, kterou si někdo pořídí kdykoliv se mu zachce a když na ni má.

Jak už je jasné z Úmluvy o právech dítěte, snažíme se vždy v první řadě hájit jeho zájem. Co je v případě surogátního mateřství nejvyšším zájmem dítěte je na pováženu.

5.3 Komericializace z hlediska etiky

Ne vždy ženu k surogátnímu mateřství motivuje altruismus i, když může třeba navenek působit, že tomu tak je. Je také otázkou, zda by žena měla vůbec motivaci surogátní mateřství podstoupit v případě, že by za vykonání nedostala žádné finanční kompenzace. Možná by to tak bylo v případě rodinných příslušníků.³¹⁸ Obzvláště ve státech, kde je ženě nabízena nejen finanční částka ve formě kompenzací, ale i finanční obohacení za průběh surogace, je to již složitější. Ovšem používá-li žena proces surogátního mateřství ke zlepšení své finanční situace, můžeme ji za to vinit? Možná je to pro ni řešení neschůdné situace, když pro ni není možné obstarat finance jiným způsobem a v důsledku toho, by mohla například přijít o bydlení. O to složitější, pokud má již svoje vlastní děti.

³¹⁴ Srov. MAUREL, O. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

³¹⁵ Srov. Tamtéž.

³¹⁶ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 147.

³¹⁷ Srov. HONZÁK, R. *Děloha na leasing - proč jsem proti* [online].

³¹⁸ Srov. BUREŠOVÁ, K., Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 6, s. 193-201.

V podstatě si myslím, že ve většině případů nemůžeme vinit ženu, která se rozhodla být surogátní matkou. Nikdy vlastně nevíme jaká je její motivace se jí stát. Co může být považováno za horší situaci je to, když někdo využívá špatné finanční situace surogátní matky, či její nevědomosti o postupu procesu, pro své obohacení.

Komerční surogátní mateřství je motivováno ziskem. Tento zisk může pramenit z více stran. Jak ze strany surogátní matky, tak např. ze strany kliniky. Komerční surogátní mateřství může překlenout k obchodu s dětmi. Představuje tak jeden z největších mravních problémů spojených se surogátním mateřstvím.

Zákaz s obchodováním s lidmi a komercionalizace lidského těla jsou nedílnou součástí základních hodnot západní civilizace, a to bez ohledu na to, zda je objednavatel dítěte nebo těla surogátní matky v manželství či ne.³¹⁹

Surogátní mateřství se na mezinárodní úrovni stalo výnosným byznysem, který může mít na životy surogátní matky a dětí celou řadu negativních dopadů. Reálné jsou i obavy, kdy jsou děti surogátních matek využívány pro získávání orgánů. Zákaz komercionalizace lidského těla a jeho částí, včetně dělohy ženy je výslovně zakotven v Úmluvě o lidských právech a biomedicíně.³²⁰

5.3.1 Operace Španěl

V roce 2019 byl v České republice zachycen první případ, kdy se dalo předpokládat, že možná dochází k nelegální činnosti spojené se surogátním mateřstvím. Tento případ byl nazván jako operace Španěl. Plk. Mgr. Honeš³²¹, který se operaci věnoval, představil její průběh na již zmíněné konferenci „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“.

Plk. Mgr. Honeš³²² popisuje, že následným prověřením situace zjistili, že organizovaná skupina, působící na zahraniční reprodukční klinice, rekrutuje ženy z Ukrajiny k tomu, aby se staly surogátními matkami. Páry či jednotlivci, kteří měli takto zájem o dítě, byli převážně ze západoevropských zemí, kde je surogátní mateřství zakázáno či výrazně omezeno. Zejména se jednalo o svobodné či homosexuální páry, či muže, kteří nesplňovali zákonné podmínky pro legální surogátní mateřství.³²³

Klinika se nacházela v Charkově. Na svém území provozovala legální činnost, měla jasně dané taxativní podmínky, kdy může poskytnout surogátní mateřství. Těmito podmínkami bylo léčba jen pro heterosexuální manželské páry u, kterých nebyl opakovaně splněn jejich cíl otěhotnění asistovanou reprodukcí, nebo pokud by

³¹⁹ Srov. OŽANOVÁ, Z.; VÁLKOVÁ, H. *Návrh poslankyň Zuzany Ožanové a Heleny Válkové na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [online], s. 4.

³²⁰ Srov. Tamtéž, s. 4.

³²¹ Srov. HONEŠ, L. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

³²² Srov. Tamtéž.

³²³ Srov. Tamtéž.

těhotenství bylo pro matku život ohrožující. Klinika vedla svou legální činnost, ale současně, chtěla mít ze situace zisk a začala provozovat činnost nelegální.³²⁴

Její nelegální činnost spočívala v tom, že surogátní matky, začala těsně před porodem převážet do České republiky. Surogátní matka následně se svým klientem, budoucím otcem, šla na matriční úřad. Zde za přítomnosti tlumočnicků, koordinátorů a pachatelů, předstírali, že tvoří pár. Učinili prohlášení o určení otcovství a současně prohlásili, že otcem dosud nenarozeného dítěte je právě přítomný muž, čímž došlo k zapsání muže jako otce a po narození dítěte byl zapsán do rodného listu. Současně matka prohlásila, že dítě nabude státní občanství po otci. Po narození dítěte tak byla matka donucena sepsat sadu dokumentů, v nichž se vzdala všech práv vůči dítěti a udělila souhlas s jeho přestěhováním do země, odkud otec pochází. Muži udělila plnou moc v činění veškerých právních úkonů ve vztahu k dítěti. Dítěti byl vystaven cestovní pas. Otec dítě po jeho narození vyzvedl a odcestoval do země svého původu.³²⁵

Dalším zjištěním bylo, že klinika se po porodu o otce ani o matku nijak nestarala a nezajímala. Nezajímalo ji, jakým způsobem je s dítětem nakládáno. Dítě pro ni bylo pouze obchodní komoditou. Kliniku nezajímalo ani, jaký muž si dítě objednává a v jakém prostředí bude dítě vyrůstat. Jediným rozhodujícím kritériem pro výběr objednatele, byl dostatek peněz na zaplacení a použitý biologický materiál otce. Takto nelegálně vyrobené dítě stálo 65-70 tisíc EUR, podle požadavků klienta. Surogátní matky byly klinikou záměrně uváděny v omyl s tím, že jde o standardní a legální postup a dítě bude předáno manželskému páru. Proč porod probíhá v ČR, hájili tím, že je zde snazší vyřízení dokumentů pro dítě. Některé ze surogátních matek tak vůbec netušily, že budou po porodu uvedeny v rodném listě jako matky.³²⁶

Během prověřování situace byly zkoumány genetické vazby mezi otcem a dítětem. Bylo zjištěno, že veškerí otcové jsou biologičtí. V rámci prověřování tohoto případu bylo zaregistrováno několik desítek dalších podobných případů, kdy zahraniční klinika zprostředkovala narození dětí přes ČR. Ve většině případů se jednalo o jednotlivce, často o muže vyššího věku. Pouze ve velmi malém počtu šlo o manželské páry, které skutečně nemohli mít děti.³²⁷

Za účelem ohledání situace dětí byly osloveny všechny dotčené státy. Téměř čtyři desítky dětí byly dohledány. Za pomoci policejních orgánů jednotlivých států bylo zjišťováno, zda nedochází k jejich zneužívání. Z prvotních informací se zatím nepotvrdilo, že by děti byly zneužity, například k tvorbě pornografického díla apod. V jednom z případů nyní žádá o adopci dítěte jiná osoba, neboť otec, který si dítě objednal, se o dítě přestal náležitě starat. Otcové neboli objednatelé byli často vyššího

³²⁴ Srov. HONEŠ, L. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

³²⁵ Srov. Tamtéž.

³²⁶ Srov. Tamtéž.

³²⁷ Srov. Tamtéž.

věku. Nejstaršímu z nich bylo 66 let. Jeho motivem pro získání dokonce dvou dětí bylo pouze to, že chtěl chlapečky, aby byl zachován jeho rod. Tyto děti si objednal, zaplatil, ale následně se o ně nestaral. Pracuje v zahraničí a o děti se stará chůva, případně sousedka. Kolikrát byly v rámci kauzy Španěl dokumentovány případy, kdy otec neměl vůbec žádnou vazbu k dítěti. Děti tak často končily u chův, popřípadě prarodičů. Dalším z případů, který vyvstal na povrch byl, kdy otec, který nezvládal péči o své dítě, v noci navštívil pediatrickou pohotovost a požadoval po lékaři, aby mu pro dítě dal nějaký lék na spaní, že dítě brečí a on nemůže spát.³²⁸

Absentující legislativa v ČR byla pravděpodobně jedním z důvodů, proč si pachatelé vybrali ČR. Dalším důvodem byla vysoká úroveň českého zdravotnictví za relativně nízké ceny. Klienti měli Prahu, naše hlavní město, velmi dostupné z jednotlivých koutů Evropy. Taktéž nejspíš k výběru České republiky napomohl fakt, že matka a otec byli cizinci, narozené dítě taktéž a tudíž české úřady neměli potřebu se těmito osobami dále zabývat.³²⁹

Došlo ke zvážení, zda jednání pachatelů mohlo být posuzováno jako podezření ze spáchání trestného činu obchodování s lidmi, zda skutečně nedocházelo ke zneužívání dětí k výrobě pornografického díla v případě jiných trestných činů, které jsou taxativně uvedené v § 168 Trestního zákona. Takové podezření se naštěstí zatím neprokázalo. Taktéž by případ mohl být kvalifikován jako obchodování s lidmi v případě, že by zde byly vykořisťované surrogátní matky. Zejména v případě, kdyby s rozhodnutím pronajmout své tělo a donosit dítě pro někoho jiného, byly donuceny. V tomto konkrétním případě se však tato situace prokázala a je řešena ukrajinskou policií. Česká republika jí poskytuje potřebnou podporu.³³⁰

Zvážení legislativní změny je tedy na místě. Legislativní změna je nutná k tomu, aby kvůli její nedostatečnosti, nedocházelo k zneužívání dětí nebo surrogátních matek.³³¹ Proč je velmi důležité právně ukotvit surrogátní mateřství jsem již rozebírala i v předchozí kapitole. Představená kauza dokazuje nutnost právní regulace, k níž Česko s největší pravděpodobností směřuje.

Dle Yurashe³³² se komerční mateřství chová k dětem jako k produktům. Legalizace na Ukrajině podle něj byla chyba. Na Ukrajině existuje spousta příkladů, kdy dochází k porušování práv dítěte. Dítě je dar, ne produkt.³³³

³²⁸ Srov. HONEŠ, L. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

³²⁹ Srov. Tamtéž.

³³⁰ Srov. Tamtéž.

³³¹ Srov. Tamtéž.

³³² Srov. YURASH, S. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. *Konference, 21. listopadu 2023, in Poslanecký sněmovna parlamentu České republiky* [online].

³³³ Srov. Tamtéž.

5.4 Bioetika

Bioetika se zabývá širším spektrem problémů než tradiční lékařská etika, která se zaměřuje převážně na vztahy mezi lékařem a pacientem. Je také multidisciplinárním oborem, který v sobě spojuje oblasti filosofie, etiky, medicíny, psychologie, práva a ekologie.³³⁴ Lékařská etika vznikla na základě Hippokratovské tradice a v průběhu času byla formulována do souladu s tradičními způsoby velkých monoteistických náboženství. Donedávna nebyly jakkoliv zpochybněny základy jejího tvrzení.³³⁵

Bioetika v současnosti vznikla spíše jako rozšíření a komplement tradiční etiky. Reaguje tak na nové problémy etického rozhodování, které jsou spojovány se situací člověka žijícího v dnešní době. Rychlý technologický pokrok umožnil člověku nové způsoby ovládnutí přírody a vlastní existence, avšak přinesl také nová rizika, která mohou ohrozit budoucnost lidstva a zasáhnout do tradičního chápání lidské existence, respektu k životu a zodpovědnosti vůči příštím generacím.³³⁶

Jako první použil termín „bioetika“ Van R. Potter ve své práci. Tento termín se později stal běžným označením pro etickou teorii týkající se biologicko-medicínských problémů a upřednostňoval se před jinými označeními. V literatuře se lze setkat také s pojmy „medicínská etika“, „morální etika“ nebo „etika zdraví“. V posledních letech došlo k velkému rozvoji bioetiky v literatuře, v níž se objevují různé koncepce a přístupy.³³⁷ Od roku 1996 dochází k rozvoji bioetiky i napříč médii, která se často zabírala otázkami na téma transplantace orgánů, IVF, genového inženýrství apod.³³⁸

Autor T. A. Shannon se ve své knize *Bioetika*, jež editoval, snaží stručně rozdělit hlavní teorie bioetiky podle obsažených principů, které slouží k zdůvodnění konkrétních bioetických rozhodnutí.³³⁹ Shannon zde představuje metody, které jsou v bioetice často používány. Mezi tyto metody uvádí konsekvencialismus a deontologismus.³⁴⁰ Ondok následně metody dle Shannona rozděluje do čtyř kategorií. Do těchto kategorií zahrnuje i etiku práv a intuicionismus.³⁴¹

Konsekvencialismus je koncepce, která posuzuje etické jednání na základě jeho důsledků a prospěchu pro jednotlivce nebo společnost. Jednání můžeme považovat za morálně správné, pokud má za následek dobro pro člověka nebo pro celou společnost. Tento typ etiky zahrnuje například situační etiku a utilitarismus. Naopak, deontologismus klade důraz na motivaci povinností a odpovědností. Mezi

³³⁴ Srov. VÁCHA, M. O.; KÖNIGOVÁ, R.; MAUER, M., *Základy moderní lékařské etiky*. s. 15.

³³⁵ Srov. MUNZAROVÁ, M., *Zdravotnická etika od A do Z*. s. 42.

³³⁶ Srov. ONDOK, J. P., *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. s. 11.

³³⁷ Srov. Tamtéž, s. 11.

³³⁸ Srov. SHANNON, T. A., *An Introduction to Bioethics*. s. 3.

³³⁹ Srov. ONDOK, J. P., *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. s. 15.

³⁴⁰ Srov. SHANNON, T. A. *An Introduction to Bioethics*. s. 5-6.

³⁴¹ Srov. ONDOK, J. P., *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. s. 15.

deontologismus se řadí Kantova autonomní etika povinnosti a etické teorie na ní navazující. Slovo „autonomní“ označuje, že povinnost je považována za základní a není odvozena od žádné jiné nadřazené kategorie. Nicméně deontologická teorie někdy nedostatečně zohledňuje následky daného jednání. Etika práv se zaměřuje na práva jednotlivých osob a jejich hierarchii. Intuicionismus tvrdí, že správnost etického jednání nelze racionálně určit, ale lze tak pouze intuicí, která je založena na základě bezprostřední reflexe etické stránky jednání.³⁴²

Představené koncepce mohou mít vliv na formulaci konkrétních bioetických otázek a mohou vést k odlišným řešením. V oblasti bioetiky neexistuje obecný konsenzus ohledně zásad a aplikace, zejména ve složitých situacích. Nicméně u některých bioetických otázek může být řešení stejné, bez ohledu na teoretický rámec. Motivace však může být odlišná, jako například u genového inženýrství.³⁴³ Pokud jsou teorie deontologismu a utilitarismu aplikovány na surrogátní mateřství, dojdeme nejen k odlišným, ale také k protichůdným rozhodnutím.³⁴⁴

Je úkolem bioetiky, aby učinila nejlepší možné rozhodnutí a zohlednila morální aspekty a hodnoty. Vztah mezi lidskými právy a etickými přístupy je velmi složitý. Oba tyto koncepty zdůrazňují důležitost lidské důstojnosti, jednotlivce a morální integritu. V případě morálních dilemat týkajících se surrogátního mateřství je důležité použít konkrétní etickou teorii k ospravedlnění dané situace.³⁴⁵

5.5 Surrogátní mateřství z pohledu etických teorií

Intuicionismus, schopnost jedince rozpoznat, jak správné, tak intuitivně chybné argumenty, není postačující k odpovědi na aktuální bioetické problémy. Pokud jedinec touží po využití metody surrogátního mateřství a považuje ji za dobrý čin bez dalších morálních zdůvodnění, může to vést k extrémnímu dogmatismu, který nepřináší smysluplné řešení.³⁴⁶

Pro utilitarismus je důležitou otázkou, jak ovlivní akt surrogátního mateřství užitek pro společnost.³⁴⁷ Představme si dvě rodiny. V rodině první nejsou manželé či partneři dostatečně finančně zajištěni. Manželka může mít dlouhodobí problém sehnat zaměstnání. Druhá rodina představuje pár, který je finančně velmi dobře zajištěn, ale je

³⁴² Srov. ONDOK, J. P., *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. s. 15-16.

³⁴³ Srov. Tamtéž, s. 16.

³⁴⁴ Srov. SAKELLARAKI, K., *Human Rights and Surrogacy . Association between Human Rights Approaches and Ethical Approaches. Epistēmēs Metron Logos*. s. 40.

³⁴⁵ Srov. Tamtéž, s. 40.

³⁴⁶ Srov. Tamtéž, s. 43.

³⁴⁷ Srov. TAVAKKOLI, N.A.; KARACHIAN, S. F., *Ethical Aspect of Infertility Treatment through Surrogacy based on Utilitarian Principle. Bioeth Health Law J.*, 2021, roč.1., č. 1, s. 1-8.

neplodný. Žena z určitých vážných zdravotních důvodů nemůže otěhotnět. Žena z první rodiny je ochotná se z vlastní vůle ujmout role surrogátní matky pro tento neplodný pár.

Můžeme si nastínit dva příklady. Žena, která se nabídla být surrogátní matkou, k tomu není nucena ze strany svého okolí, ani manžela. Pro úkon surogace se rozhodla z finanční tísně.³⁴⁸ Tento postup se hůře aplikuje na případy v České republice, kdy žena nemůže za donošení a porod dítěte získat žádné finanční obohacení mimo kompenzace. Dejme, ale tomu, že i v ČR mohou existovat případy, kdy byla ženě poskytnuta vyšší částka než, jak bylo zmíněno v dohodě. Žadatelský pár tak mohl učinit bez vědomí kohokoliv jiného vyjma surrogátní matky a možná její rodiny. Veřejně se o tom ovšem neví, můžeme se tudíž jen domnívat. Dle českých zákonů by toto bylo považováno jako obchod s lidmi, není tedy zde prostor na diskuzi. Otázka potom, zda je toto etické je na místě u států, kde je surrogátní matce finanční částka mimo kompenzace poskytnuta.

Co když, ale žena není motivována materialisticky, ale z altruistických důvodů? Páru chce pomoci v splnění jejich snu. Tento druhý příklad je podle utilitarismu dobrým skutkem, jelikož přináší blaho pro ženu z první rodiny i pro druhou rodinu. Nicméně z hlediska utilitarismu nemůžeme morální princip generalizovat z jednoho specifického příkladu na všechny ostatní. Přestože jsou činy dvou zmíněných rodin morálně ospravedlnitelné a oprávněné, nelze tak činit u všech případů.³⁴⁹ Žena může být k surogaci nucena například svými příbuznými. Například větou: „To bys přece pro svou švagrovou udělala“.³⁵⁰ V důsledku toho se prováděním takových úkonů nesnižuje bolest většiny z nich.³⁵¹

Pokud je tedy rodina surrogátní matky ve finanční tísní, tento nový zdroj obohacení bude pravděpodobně vnímat pozitivně. Na jedné straně to tedy rodině přinese užitek. Toto rozhodnutí jim pomůže odstranit finanční potíže a může vést k jejich psychické pohodě. Na druhé straně ovšem může být přijetí finanční částky za vykonání surrogátního mateřství proti jejich přesvědčení, ať už z morálních, sociálních či náboženských důvodů. Tím nedochází k naplnění pocitu blaha v rodině. Výsledkem je nenaplnění maximálního užitku pro společnost.³⁵²

Je jisté, že žena, která akceptovala embryo neplodného páru, jej pak učiní velmi šťastným poté, co jim dítě předá. Pár tak může učinit stabilnějším. I přesto, že není

³⁴⁸ Srov. TAVAKKOLI, N.A.; KARACHIAN, S. F., Ethical Aspect of Infertility Treatment through Surrogacy based on Utilitarian Principle. *Bioeth Health Law J.*, 2021, roč.1., č. 1, s. 1-8.

³⁴⁹ Srov. Tamtéž, s. 1-8.

³⁵⁰ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí.* s. 152.

³⁵¹ Srov. TAVAKKOLI, N.A.; KARACHIAN, S. F., Ethical Aspect of Infertility Treatment through Surrogacy based on Utilitarian Principle. *Bioeth Health Law J.*, 2021, roč.1., č. 1, s. 1-8.

³⁵² Srov. Tamtéž, s. 1-8.

matka s dítětem geneticky nijak spjatá, může si s ním vytvořit silnou emocionální vazbu. Může navzdory dohodě odmítnout dítě předat. Tento fakt nejen, že snižuje užitek pro společnost, ale namísto toho zvyšuje napětí mezi žadateli a surogátní matkou.³⁵³

Právo dítěte je nejdůležitější. V ČR má dítě právo na to znát svůj původ, tedy má mít informace o tom, jak proběhlo jeho početí, ale ne každá rodina mu o svém původu řekne. To u něj může rozvinout různé psychologické problémy.³⁵⁴

Nepochybně akt surogátního mateřství, ať už je motivován altruisticky nebo komerčně, snižuje negativní psychologické dopady, které byli u žadatelského páru spojené s jejich neplodností. U surogátní matky to může přinést obohacení v tom, že jednala-li altruisticky, učinila pro pár dobrý skutek. Tento akt tedy může maximalizovat zisk pro obě strany. Nicméně je opět třeba zdůraznit, že tento koncept neplatí pro všechny případy. Citová vazba mezi surogátní matkou a dítětem je velmi silná, žena kvůli roli surogátní matky může ztratit svůj sociální status. Nelze opomenout případy vykořisťování surogátních matek, což značí, že rozšíření surogátního mateřství nepřispěje ke kolektivnímu prospěchu.³⁵⁵

5.6 Je morálně dovolené vykonávat surogátní mateřství?

Neplodnost může být pro pár velmi těžká, je nutné, ale poznamenat, že neexistuje nic jako právo na dítě. Opět bych se v tomto případě vracela k Honzákovi³⁵⁶, dítě není komodita ani prostředek koupě. Může být až lítostné to, že někdo využívá tíživé situace neplodného páru k tomu, aby se nelegálně obohatil. Tím mám na mysli různé praktiky, které uskutečňovala Charkovská klinika na našem území. Je otázka nakolik pomůže právní regulace surogátního mateřství v tom, aby k podobným kauzám jako operace Španěl nedocházelo. Nebylo by lepší surogátní mateřství po vzoru jiných zemí naopak zakázat?

Je důležité zaměřit se na všechny aspekty surogátního mateřství, včetně zachování práv a důstojnosti ženy, která se rozhodne stát surogátní matkou, a respektování potencionálních emocionálních, psychologických a zdravotních dopadů tohoto procesu na všechny zúčastněné. Pokud zvolí žadatelský pár ženu, kterou nezná a nemá k ní utvořený blízký vztah, pro pár tato žena může představovat pouze prostředek k dosažení jejich cílů. Stejně tak novorozené dítě, kterého se nikdo neptá.

Dokáže „připoutávací“ vazbu mezi matkou a dítětem suplementovat to, že se dítě ihned po porodu předá do náručí matky z žadatelského páru? Porody za účasti matky z žadatelského páru některé porodnice již umožňují. Pokud dojde k regulaci surogátního

³⁵³ Srov. TAVAKKOLI, N.A.; KARACHIAN, S. F., Ethical Aspect of Infertility Treatment through Surrogacy based on Utilitarian Principle. *Bioeth Health Law J.*, 2021, roč.1.; č. 1, s. 1-8.

³⁵⁴ Srov. Tamtéž, s. 1-8.

³⁵⁵ Srov. Tamtéž, s. 1-8.

³⁵⁶ Srov. HONZÁK, R. *Děloha na leasing - proč jsem proti* [online].

mateřství, došlo by jistě i k tomu, že by to umožňovali všechny porodnice. Ale příroda je v tomto silná a došlo by tak do hrubého zásahu do přirozeně utvořené vazby mezi matkou a dítětem. Jak uvedl Honzák³⁵⁷ dítě, dokáže svoji matku poznat podle čichu. Jak se toto pořeší?

Surogátní matka je pro novorozené dítě jedinou osobou, kterou během devíti měsíců zná. Dítě zná její hlas a tlukot jejího srdce. Vůni matky, která ho porodila považuje novorozenec za důvěrně známou. Porod má být pokračováním vazby mezi matkou a dítětem, ne jejím záměrným narušením. Má být okamžikem, kdy dítě poprvé, nikoliv naposledy, spatří svou matku, na níž je zcela závislé.³⁵⁸

Maurel³⁵⁹ říká, že její rodiče nechtěli, aby si jí její surogátní matka „pochovala“, tolik se báli, že by si to rozmyslela a nechtěla by se dítěte vzdát. V USA jsou, ale právními rodiči ti, kteří si celou surogaci objednali. Matka by tedy proti nim neměla žádnou pravomoci. Pokud k tomu dojde i v ČR, jak se bude plnění smluv vynuocovat? Matce dítě seberou násilím? Surogátní matce pak nezbude nic jiného, jelikož by jednala proti zákonu. Co to udělá s její psychikou je však na pováženou. Oproti tomu, žena, která otěhotněla nechtěně, by měla ze zákona mnohem více pravomocí, pokud by si rozmyslela narozené dítě nechat. I přesto, když by se třeba předtím domluvila s jiným neplodným párem, že si po narození dítě osvojí.³⁶⁰

Jak důležitou roli hraje pro dítě vazba mezi ním a matkou během těhotenství a při porodu jsem probrala v podkapitole s názvem Vztah surogátní matky a dítěte. Vazba mezi nimi je natolik podstatná, že odebrání novorozeně od matky hned po porodu jej může negativně ovlivnit v budoucnosti.

Surogátní mateřství není podle mého názoru morální vůči surogátní matce a dítěti, které je prostřednictvím surogátního mateřství narozené. Někteří z příznivců se hájí tím, že surogátní mateřství je známou praktikou již po staletí. Podpořeno zmínkou o surogátním mateřství, kterou lze nalézt v Bibli.³⁶¹ Existuje spousta případů, kdy ženě porodila dítě sestra, sestřenice, kamarádka. Všichni jsou pak šťastní a surogátní matka, jelikož je s rodinou spjata, v ní poté může figurovat jako teta. Dítě může dále vídat a pomáhat s jeho výchovou. Tento příklad se, ale nedá aplikovat na všechny případy. Opět, jak psala Konečná³⁶², v rodině se dá velmi dobře vydírat. Dalším z rizik je, pokud těhotenství ohrozí surogátní matku na zdraví. Toto je samozřejmě problematické i

³⁵⁷ Srov. HONZÁK, R. *Děloha na leasing - proč jsem proti* [online].

³⁵⁸ Srov. FAUST, K.; MANNING, S., *Them Before Us: Why We Need a Global Children's Rights Movement*. s. 203.

³⁵⁹ Srov. MAUREL, O. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“ [online].

³⁶⁰ Srov. KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. s. 156.

³⁶¹ Srov. SONIEWICKA, M. Fundamental legal problems of surrogate motherhood. In: MOSTOWIK, P. *Ethical and philosophical issues arising from surrogate motherhood*. s. 47.

³⁶² Srov. Tamtéž, s. 152.

u surrogátní matky, kterou si našel žadatelský pár přes internet, ale v rámci rodiny to přináší mnohem větší trýzeň. Žadatelský pár může být obviňovaný ze strany jiných rodinných příslušníků, proč se surogací vůbec začínal, když věděl, jaká rizika může přinést.

Jak jsem zmínila již v úvodu, vzniklo na toto téma několik publikací či bakalářských a diplomových prací zaměřených na právní, medicínskou a etickou problematiku surrogátního mateřství. Dovolím si zmínit jednu z nich. Jedná se o diplomovou práci s názvem „Náhradní mateřství: pomoc nebo hrozba? Filosoficko-právní analýza problému“.³⁶³ V závěru této práce autorka doporučuje, aby došlo k zjednodušení procesu adopce či svěřením dítěte do péče. S tímto názorem souhlasím. Taktéž je zde uvedeno, aby bylo věnováno více péče mladým ženám. V dnešní společnosti by měly ženy dostávat více možností, jak řešit svou tíživou situaci než traumatizujícím pronájemem vlastního těla.³⁶⁴

O zákaz surrogátního mateřství se zasazuje deklarace z Casablanky³⁶⁵. Autoři deklarace jsou si vědomi utrpení lidí, kteří jsou neplodní, a také přitažlivosti moderních technologií. Nicméně surrogátní mateřství podle autorů narušuje lidskou důstojnost, a z dítěte a matky vytváří pouhou komoditu.³⁶⁶

Bez ohledu na to, jak moc neplodný pár touží po dítěti, je surrogátní mateřství nemorální.³⁶⁷ Medicína nám v současné době dává spoustu možností. Pro někoho toto může být odpovědí ve smyslu, proč takové možnosti nevyužívat, když tu jsou. Vystává zde ale otázka, zda můžeme činit všechno, co umíme. Nedostáváme se v tomto případě na končiny medicíny a vědy, které by měly zůstat neporušeny?³⁶⁸ Moderní medicína dokáže například klonovat embrya, rozdělit je, a vytvořit tak dvě identicky stejné osoby. To, ale neznamená, že tak medicína koná, i když může.³⁶⁹

³⁶³ Srov. DEREDIMOSOVÁ, P. *Náhradní mateřství: pomoc nebo hrozba? Filosoficko-právní analýza problému*. s. 68.

³⁶⁴ Srov. Tamtéž, s. 69.

³⁶⁵ Srov. UNIVERSAL ABOLITION OF SURROGACY. *Text of Declaration* [online].

³⁶⁶ Srov. Tamtéž.

³⁶⁷ Srov. FAUST, K.; MANNING, S., *Them Before Us: Why We Need a Global Children's Rights Movement*. s. 219.

³⁶⁸ Srov. SIVÁK, J., *Náhradní mateřství v českém právu a související otázky*. s. 61

³⁶⁹ Srov. ŘEŽÁBEK, K. *Léčba neplodnosti: příčiny neplodnosti : metody léčby : mimotělní oplodnění : zákony*. s. 106.

6 Závěr

V jarních měsících roku 2024 by se mělo rozhodnout, jak bude se surogátním mateřstvím naloženo z hlediska zákona. Zda dojde k jeho povolení za určitých podmínek či jeho zákazu.

Tato práce nabízí pohled na problematiku surogátního mateřství z několika úhlů. Nejprve se v diplomové práci zabývám pojmem neplodnost, jejími hlavními příčinami a léčbou v souvislosti s asistovanou reprodukcí. Další část věnuji vymezení pojmu surogátní mateřství. To zde představuji hlavně po právní stránce. Surogátní mateřství není v ČR doposud legálně zakotveno. Zmínka je pouze v občanském zákoníku v § 804. Nezakotvení surogátního mateřství do legislativy přinášelo mnohé problémy. Mezi ně patřila nejistota žadatelského páru, zda si surogátní matka bude chtít narozené dítě ponechat a naopak. Je zde stručně popsáno, jaké změny přinese nová legislativa, která surogátní mateřství zřejmě povolí za určitých podmínek pouze pro neplodné heterosexuální páry. Vzhledem k nově schválené novele partnerství bude pravděpodobně umožněno získat dítě skrze surogátní mateřství i stejnopohlavním párům.

V další části je popsán průběh surogátního mateřství. Velká pozornost je věnována nevymahatelné surogační smlouvě. Čtvrtá část je zaměřena na sociální oblast. Je zde popsána role pracovníka Orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Jeho role spočívá hlavně v určování rodičovství a osvojení.

Poslední část obsahuje etický vzhled do problematiky. Jsou zde shrnuty rozdílné pohledy různých odborníků na surogátní mateřství. Představeny jsou etické aspekty související se surogátním mateřstvím. Mezi ně patří instrumentalizace surogátní matky, dítěte a narušení jejich společné vazby, která se u nich během těhotenství utvořila. Problém spojený s nedostatečnou legislativou otevřel možnost pro nelegální činnost v rámci surogátního mateřství. Je popsána operace Španěl a její důsledky. Cílem diplomové práce bylo představit aktuální a nedávnou situaci surogátního mateřství v ČR, s ohledem na vybrané etické a sociální aspekty a pokusit se diferencovaně odpovědět na otázku, zda je surogátní mateřství morálně dovolené.

S přihlédnutím na negativní dopady na matku a dítě, není surogátní mateřství morální. Dochází k narušení přirozené vazby, která mezi dítětem a matkou během těhotenství vznikla. Na matku a na dítě může být nahlíženo jako komodity. Vzhledem k možnosti využít surogátní mateřství klesá zájem o adopce.

7 Seznam použitých zdrojů

Literatura

- BUREŠOVÁ, K. Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 6, s. 193-201. ISSN 1210-6410.
- BURIÁNOVÁ, P. Co je dobré vědět o surogátním mateřství? *Právo a rodina*, 2018, roč. 20, č. 12, s. 6-9. ISSN 1212866X.
- DESJARDINS-SIMON, J.; DIEBRAS, S. *Nevědomé příčiny neplodnosti*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0821-1.
- FAUST, K.; MANNING, S. *Them Before Us: Why We Need a Global Children's Rights Movement*. New York: Post Hill Press, 2021. ISBN 978-1-64293-596-7.
- HADERKA, J. Surogační mateřství. *Právní obzor*, 1986, roč. 69, č. 10, s. 917-934.
- HEJZLAROVÁ, A. Nejen otec, i matka může být nejistá. *Právní rádce*, 2019, roč. 27, č. 12, s. 29. ISSN 1210-4817.
- CHERVENAK, F. A; MCCULLOUGH, L.B. *FIGO Ethics and Professionalism Guidelines for Obstetrics and Gynecology*. 2. vyd. London: FIGO, 2021. ISBN 978-1-5272-9842-2.
- CHVÍLOVÁ-WEBEROVÁ, M.; MATĚJEK, J.; STEINLAUF, B. *Etika v pediatrii a neonatologii*. Praha: Grada Publishing, 2023. ISBN 978-80-271-3263-8.
- Kniha Genesis, kapitola 16.
- KONEČNÁ, H. Asistovaná reprodukce jako výkladní skříň medicíny. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. Medical services. Praha: Mladá fronta, 2017, s. 47-51. ISBN 978-80-204-4652-7.
- KONEČNÁ, H. et. al. Náhradní mateřství: stav v české republice a odpovědnost praktického lékaře. *Praktický lékař*, 2018, roč. 98, č. 6, s. 270-274.
- KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. Medical services. Praha: Mladá fronta, 2017. s. 145-158. ISBN 978-80-204-4652-7.
- KONEČNÁ, H. *Na cestě za dítětem: dvě malá křídla*. 2. vyd. Praha: Galén, 2009. ISBN 978-80-7262-591-8.

- KUKLA, L. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 978-80-247-3874-1.
- MÁSLOVÁ, H. *Plodnost: Cesta k mateřství*. Brno: CPress, 2021. ISBN 978-80-264-3945-5.
- MUNZAROVÁ, M. *Zdravotnická etika od A do Z*. Praha: Grada. 2005. ISBN 80-247-1024-2.
- NEKVASILOVÁ, A. Pronájem dělohy za statisíce. Žadatelů o využití náhradního mateřství přibývá. *Právní rádce*, 2022, roč. 30, č. 9, s. 16-19. ISSN 1210-4817.
- NOVOTNY, P. P. *Co dělat při neplodnosti*. Praha: Pragma, 1997. ISBN 80-720-5494-5.
- ONDOK, J. P. *Bioetika, biotechnologie a biomedicína*. Praha: Triton, 2005. ISBN 80-725-4486-1.
- PEKTOROVÁ, M.; VENTRUBA, P. Surogace, ano či ne? Kazuistika. *Česká gynekologie*, 2015, č. 4, s. 299-301. ISSN 1210-7832.
- PILKA, L. et. al. Surogátní mateřství – literární názory a praxe. *Česká gynekologie*, 2009, roč. 74, č. 2, s. 144-147.
- PTÁČEK, R.; BARTŮNĚK, P. *Etika a komunikace v medicíně*. Edice celoživotního vzdělávání ČLK. Praha: Grada, 2011. ISBN 978-80-247-3976-2.
- PTÁČEK, R.; BARTŮNĚK, P. *Etika a komunikace v medicíně*. Praha: Grada, 2011. Edice celoživotního vzdělávání ČLK. ISBN 978-80-247-3976-2.
- RUMPÍKOVÁ, T.; RUMPÍK, D.; KONEČNÁ, H. Lidská plodnost. In: KONEČNÁ, H. et. al. *Rodičem kdykoliv a jakkoliv?: průvodce asistovanou reprodukcí a náhradní rodinnou péčí*. Medical services. Praha: Mladá fronta, 2017. s. 37-44. ISBN 978-80-204-4652-7.
- ŘEŽÁBEK, K. *Asistovaná reprodukce*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Farmakoterapie pro praxi. Praha: Maxdorf, 2014. ISBN 978-80-7345-396-1.
- ŘEŽÁBEK, K. *Léčba neplodnosti: příčiny neplodnosti : metody léčby : mimotělní oplodnění : zákony*. 3., aktualiz. vyd. Pro rodiče. Praha: Grada, 2004. ISBN 80-247-1010-2.
- ŘEŽÁBEK, K.; MOOSOVÁ, M.; JIRSOVÁ, S. Asistovaná reprodukce – principy, postupy a jejich efektivita. *Časopis Lékařů Českých*, 2023, r. 162, č. 5, s. 179-193. ISSN 0008-7335.

SAKELLARAKI, K. Human Rights and Surrogacy . *Association between Human Rights Approaches and Ethical Approaches. Epistēmēs Metron Logos*, 2019, roč.0, č. 2, s. 40-46. ISSN: 2585-2973.

SHANNON, T. A. *An Introduction to Bioethics*. 2. Ed. Mahwah (N.J.): Paulist Press, 1997. ISBN 0809136945.

SIVÁK, J. *Náhradní mateřství v českém právu a související otázky*. Praha: Wolters Kluwer, 2021. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-678-6.

SONIEWICKA, M. Fundamental legal problems of surrogate motherhood. In: MOSTOWIK, P. *Ethical and philosophical issues arising from surrogate motherhood*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, 2019. s. 45-97. ISBN 978-83-66344-06-8.

SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H. Náhradní mateřství v trestněprávních konsekvencích. *Trestněprávní revue*, 2019, roč. 18, č. 1, s. 7-13. ISSN 1213-5313.

SVATOŠ, R.; KONEČNÁ, H. Trestněprávní odpovědnost právnické osoby zprostředkující náhradní mateřství. *Trestní právo*, 2019, roč. 23, č. 1, s. 2-9. ISSN 1211-2860.

TAVAKKOLI, N.A.; KARACHIAN, S. F. Ethical Aspect of Infertility Treatment through Surrogacy based on Utilitarian Principle. *Bioeth Health Law J*, 2021, roč.1.; č. 1, s. 1-8. <http://doi.org/10.22037/bhl.v1i1.38171>

Úmluva o právech dítěte a související dokumenty. [Praha]: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2016. ISBN 978-80-7421-120-1.

Úplné znění Ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky: Úplné znění Usnesení České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky : některé další související právní předpisy. Vydání: osmnácté. Praha: Armex Publishing, 2023. ISBN 978-80-87451-92-2.

VÁCHA, M. O.; KÖNIGOVÁ, R.; MAUER, M. *Základy moderní lékařské etiky*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-780-0.

Internetové zdroje:

APERIO. *Náhradní (tzv. surogátní) mateřství* [online]. 2024 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.aperio.cz/cz/clanky/nahradni-tzv-surogatni-materstvi>

BANERJEE, S.; BASU, S. Rent a womb: Surrogate selection, investment incentives and contracting. *Journal of Economic Behavior & Organization*, [online]. 2009, roč. 69, č.3, s. 260–273. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S016726810800200X?via%3Dihub>. doi:10.1016/j.jebo.2008.10.003.

CÍSAŘOVÁ, D.; SOVOVÁ, O. O náhradní mateřství v právní praxi. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. [online]. 2015, roč. 5, č. 2, s. 13-24. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/93>. ISSN 1804-8137.

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Ročník narozených 2022 je nejslabší za posledních 18 let* [online]. 2023 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/rocnik-narozenych-2022-je-nejslabsi-za-poslednich-18-let>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. *Úroveň plodnosti v Česku patřila loni k nejvyšším v EU* [online]. 2022 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/uroven-plodnosti-v-cesku-patrila-loni-k-nejvyssim-v-eu#:~:text=Pr%C5%AFm%C4%9Brn%C3%BD%20po%C4%8Det%20d%C4%9Bt%C3%AD%20na%20jednu,%2C%2015%E2%80%9320let%C3%BDch%2C%20%C5%BEen.%C4%8Dr>

DVOŘÁKOVÁ, A. *Podmínky umělého oplodnění v ČR* [online]. 2023 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.pragueivf.com/cs/blog/legislativni-podminky-lecby-ivf>

Etika a morálka – úvod do problematiky. [online]. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <http://www.eapraha.cz/beran/docs/kr3s/etikauvod.pdf>

FROUZOVÁ, K. *Surogátní mateřství bude jen pro heterosexuální páry. A po schválení soudu, říká poslankyně Decroix* [online] 2024. [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://denikn.cz/1343904/surogatni-materstvi-bude-jen-pro-heterosexualni-pary-a-po-schvaleni-soudu-rika-poslankyne-decroix/>

GENNET. *Příčiny ženské neplodnosti* [online]. © 2024. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.gennet.cz/priciny-zenske-neplodnosti#:~:text=Tub%C3%A1rn%C3%AD%20faktor,-Tub%C3%A1rn%C3%AD%20faktor%20je&text=Souvis%C3%AD%20s%20nepr%C5%AFchodnost%C3%AD%20nebo%20absenc%C3%AD,dojde%20tak%20k%20mimod%C4%9Blo%C5%BEen%C3%ADmu%20t%C4%9Bhotenstv%C3%AD>

GOV.CZ. *Osvojení nezletilého dítěte* [online] 2020. [cit. 2024-03-19]. Dostupné z: <https://portal.gov.cz/rozcestniky/osvojeni-nezletileho-ditete-RZC-13>

GREGOR, J. *Analýza surogátu: prezentace pro Petiční výbor* [online]. [cit. 2024-03-19]. Dostupné z: <https://alipro.cz/analyza-surogatu-prezentace-pro-peticni-vybor/>

HOBZOVÁ, H. *Surogátní mateřství: mohou psychologické výzkumy svědčit pro přijetí v praxi?* [online]. 2016 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.psychosom.cz/archiv/54-archiv/615-hobzova-h-surogatni-materstvi-mohou-psychologicke-vyzkumy-svedcit-pro-prijeti-v-praxi>

HOJNÁ, P. *Náhradní mateřství z pohledu občanského práva* [online]. 2021 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/nahradni-materstvi-z-pohledu-obcanskeho-prava-112666.html>

HONEŠ, L. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. In *Konference: videoarchiv* [online]. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, 21.11. 2023; 17:00 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://videoarchiv.psp.cz/playa.php?cast=3592>

HONZÁK, R. *Děloha na leasing - proč jsem proti* [online] 2009. [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://blog.aktualne.cz/blogy/radkin-honzak.php?itemid=7403>

HONZÁK, R. *Děloha není futrál na dítě* [online] 2010. [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://blog.aktualne.cz/blogy/radkin-honzak.php?itemid=8997>

IVF ZLÍN. *Náhradní mateřství* [online]. © 2024 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.ivf-zlin.cz/nahradni-materstvi>

KONEČNÁ, H. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. In *Konference: videoarchiv* [online]. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, 21.11. 2023; 16:20 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://videoarchiv.psp.cz/playa.php?cast=3592>

KONEČNÁ, H. et. al. Asistovaná reprodukce a věk. část II, věkové limity pro přístup samoplátců. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky* [online]. 2016, roč. 6, č. 2, s. 36-54. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <http://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/download/118/111>. ISSN 1804-8137.

KONEČNÁ, H. et. al. Regulace náhradního mateřství v ČR: expertní názor. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. [online]. 2020, roč. 10, č. 1, s. 1-14. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/193>. ISSN 1804-8137.

KOVÁSCOVÁ, K. *Některé právní aspekty náhradního mateřství* [online]. 2023 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.advokat-ka.cz/2023/05/29/nektere-pravni-aspekty-nahradniho-materstvi/>

LARRAIN, B. G. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. In *Konference: videoarchiv* [online]. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, 21.11. 2023; 14:50 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://videoarchiv.psp.cz/playa.php?cast=3592>

MAUREL, O. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. In *Konference: videoarchiv* [online]. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, 21.11. 2023; 14:20 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://videoarchiv.psp.cz/playa.php?cast=3592>

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. *Činnost MPSV v oblasti sociálně-právní ochrany dětí* [online] 2023. [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/web/cz/cinnost-mpsv-v-oblasti-socialne-pravni-ochrany-deti>

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ ČESKÉ REPUBLIKY. *Odpověď Ministerstva zdravotnictví na žádost o informaci dle zákona č.106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů* [online] 2021. [cit. 2024-03-23]. Dostupné z: <https://www.mzcr.cz/wp-content/uploads/2021/03/104-A.pdf>

MIRKOVIC, A. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. In *Konference: videoarchiv* [online]. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, 21.11. 2023; 14:40 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://videoarchiv.psp.cz/playa.php?cast=3592>

NOVÁKOVÁ, K.; KONEČNÁ, H.; SUDOVÁ, M. Náhradní mateřství v České republice: způsoby hledání náhradní matky. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. [online]. 2018, roč. 8., č. 2, s. 32-42. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://medlawjournal.ilaw.cas.cz/index.php/medlawjournal/article/view/167>. ISSN 1804-8137.

OŽANOVÁ, Z.; VÁLKOVÁ, H. *Návrh poslankyň Zuzany Ožanové a Heleny Válkové na vydání zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů a zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů* [online]. 2023 [cit. 2024-03-19]. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha-c--2---snemovni-tisk-c--424.pdf>

PETRENKO, J. *Náhradní mateřství – kde je poptávka, bude taky nabídka* [online]. 2019 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.zdravotnickyydenik.cz/blog/nahradni-materstvi-poptavka-bude-taky-nabidka/>

POSLANECKÁ SNĚMOVNA PARLAMENTU ČESKÉ REPUBLIKY. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. In *Konference: videoarchiv* [online]. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, 21.11. 2023; 14:00 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://videoarchiv.psp.cz/playa.php?cast=3592>

PRESSLEROVÁ, P. *Adopce (osvojení)* [online] 2012, 2024. [cit. 2024-03-19]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/adopce-osvojeni>

PRONATAL, *Legislativa*. [online]. © 2024. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://pronatal.cz/cs/legislativa>

REVUE PRO SOCIÁLNÍ POLITIKU A VÝZKUM. *Stanovisko Etické komise ministerstva zdravotnictví k některým otázkám asistované reprodukce* [online]. 2017 [cit. 2024-03-23]. Dostupné z: <https://socialnipolitika.eu/2017/05/stanovisko-eticke-komise-ministerstva-zdravotnictvi-k-nekterym-otazkam-asistovane-reprodukce/>

ROSŮLKOVÁ, J. *Náhradní máma jako podnikatelský záměr* [online] 2019. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://pravniciradce.ekonom.cz/c1-66689300-nahradni-mama-jako-podnikatelsky-zamer>

RUIZ, M. *Paris Hilton Enters Her "Mom Era"* [online]. 2023 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.romper.com/entertainment/paris-hilton-baby-motherhood-interview>

RUMPÍK, D. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. In *Konference: videoarchiv* [online]. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, 21.11. 2023; 17:20 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://videoarchiv.psp.cz/playa.php?cast=3592>

SHENFIELD, F. et al. ESHRE Task Force on Ethics and Law: ESHRE Task Force on Ethics and Law 10: surrogacy. *Human Reproduction*. [online]. 2005, roč. 20, č. 10, s. 2705-2707. [cit. 2024-03-18] roč. 20, č. 10., s. 2705-2707. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/15979996/>. doi: 10.1093/humrep/dei147. PMID: 15979996.

SOJKOVÁ, T. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. In *Konference: videoarchiv* [online]. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, 21.11. 2023; 16:10 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://videoarchiv.psp.cz/playa.php?cast=3592>

SURROGATE.COM, *About surrogacy*. [online]. © 2024. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://surrogate.com/about-surrogacy/surrogacy-101/history-of-surrogacy/>

ŠIMEK, V. Má neplodný pár přirozené právo na dítě? *Studia Theologica* [online]. 2014, roč. 16, č. 3, 192-213. [cit. 2024-03-23]. Dostupné z: https://www.studiatheologica.eu/artkey/sth-201403-0011_MA_NEPLODNY_PAR_PRIROZENE_PRAVO_NA_DITE.php. doi:10.5507/sth.2014.036

ŠÍNOVÁ, J. *K NĚKTERÝM NOVINKÁM V PRÁVNÍ ÚPRAVĚ URČOVÁNÍ A POPÍRÁNÍ RODIČOVSTVÍ PO 1. 1. 2014* [online] 2015. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/k-nekterym-novinkam-v-pravni-uprave-urcovani-a-popirani-rodicovstvi-po-1.-1.-2014>

TORIELLO., H.V.; MECK., J.M.; Professional Practice and Guidelines Committee. Statement on guidance for genetic counseling in advanced paternal age. *Genet Med* [online]. 2008, roč.10, č. 6, s. 456-460. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18496227/>. doi: 10.1097/GIM.0b013e318176fabb.

UNITED NATIONS. *Day of eight billion*. [online]. © 2024. [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.un.org/en/dayof8billion>

UNIVERSAL ABOLITION OF SURROGACY. *Text of Declaration* [online]. 2023 [cit. 2024-03-25]. Dostupné z: <https://declaration-surrogacy-casablanca.org/text-of-declaration/>

VALC, J. *Náhradní mateřství: na hraně nebo za hranou zákona?* [online]. 2020 [cit. 2024-03-17]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/nahradni-materstvi-na-hrane-nebo-za-hranou-zakona-112249.html>

VAN ZYL, L.; WALKER, R. BEYOND ALTRUISTIC AND COMMERCIAL CONTRACT MOTHERHOOD: THE PROFESSIONAL MODEL. *Bioethics* [online]. 2015, roč. 27, č.7, s. 373–381. [cit. 2024-03-18] Dostupné z: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/22500585/>. doi:10.1111/j.1467-8519.2012.01962.x.

VESELÁ, K. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. In *Konference: videoarchiv* [online]. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, 21.11. 2023; 17:20 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://videoarchiv.psp.cz/playa.php?cast=3592>

YURASH, S. „Náhradní mateřství v mezinárodní a české perspektivě“. In *Konference: videoarchiv* [online]. Praha: Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky, 21.11. 2023; 15:00 [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://videoarchiv.psp.cz/playa.php?cast=3592>

ZEGERS-HOCHSCHILD, F. et. al. *The International Glossary on Infertility and Fertility Care* [online]. 2017, roč. 108, č. 3, s. 393-406. [cit. 2024-03-18]. Dostupné z: <https://www.fertstert.org/action/showPdf?pii=S0015-0282%2817%2930429-6>

Závěrečné práce:

BURKERTOVÁ, E. *Náhradní mateřství ve vztazích s mezinárodním prvkem*. Praha, 2021. Disertační práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Školitel: M. Pauknerová.

DEREDIMOSOVÁ, P. *Náhradní mateřství: pomoc nebo hrozba? Filosoficko-právní analýza problému*. Brno, 2017. Diplomová práce. Právnická fakulta Masarykovy univerzity. Katedra právní teorie. Vedoucí práce: T. Machalová.

HOBZOVÁ, H. *Náhradní mateřství*. Brno, 2020. Disertační práce v oboru Sociální lékařství. Masarykova univerzita. Lékařská fakulta. Ústav lékařské etiky. Školitel: J. Kuře.

PAŠKOVÁ, K., *Náhradní mateřství*. Praha, 2021. Rigorózní práce. Univerzita Karlova. Právnická fakulta. Školitel: O. Frinta.

RUMPÍK, D. *Etické a právní aspekty náhradního mateřství*. Brno, 2018. Disertační práce v oboru Gynekologie a porodnictví. MASARYKOVA UNIVERZITA. LÉKAŘSKÁ FAKULTA. GYNEKOLOGICKO-PORODNICKÁ KLINIKA. Školitel: P. Ventruba.

Zákony:

Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění platném k 1. 1. 2024.

Zákon č. 292/2013 Sb., Zákon o zvláštních řízeních soudních, ve znění platném k 1. 1. 2024.

Zákon č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění platném k 30. 12.2023.

Zákon č. 372/2011 Sb., Zákon o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách), ve znění platném k 1. 1. 2024.

Zákon č. 40/2009 Sb., Zákon trestní zákoník, ve znění platném k 1. 7.2023.

Zákon č. 89/2012 Sb., Zákon občanský zákoník, ve znění platném k 1. 1. 2024.

Seznam zkratk

ČSÚ – Český statistický úřad

IVF – In vitro fertilizace

Abstrakt

Tato práce se zabývá vybranými etickými a sociálními aspekty surogátního mateřství. Cílem práce bylo představit aktuální a nedávnou situaci surogátního mateřství v ČR, s ohledem na vybrané etické a sociální aspekty a pokusit se diferencovaně odpovědět na otázku, zda je surogátní mateřství morálně dovolené.

Práce je rozdělena do pěti částí. První část je zaměřena na téma neplodnosti a asistované reprodukce. Druhá část se věnuje vymezení pojmu surogátní mateřství, jeho historii, právní úpravě, současné a budoucí podobě v České republice, jeho podobě v jiných zemích. Ve třetí části je popsán průběh surogátního mateřství od počátku ke konci.

Čtvrtá část se zabývá sociálními aspekty. Je zde vyobrazena role sociálního pracovníka orgánu sociálně právní ochrany dětí. Poslední část je věnována etickým aspektům, které se týkají surogátního mateřství. Jsou zde popsány protichůdné názory odborníků na surogátní mateřství, etické otázky, a různé pohledy na surogátní mateřství z hlediska etických teorií.

Z výsledků etické reflexe vyplynulo, že vykonávat surogátní mateřství není, s přihlédnutím na negativní dopady na matku a dítě, morální. Po porodu je narozené dítě surogátní matce odebráno a tím dochází k narušení přirozené vazby, která mezi dítětem a matkou během těhotenství vznikla. Po psychické stránce to může mít na dítě v budoucnosti nepříznivý dopad. Na matku a na dítě může být nahlíženo jako na předmět ke splnění cílů někoho jiného. Žadatelský pár nemusí novorozené dítě převzít. Se surogátním mateřstvím může být spojen nelegální obchod s dětmi.

Klíčová slova

etika v sociální práci; surogátní mateřství; surogátní mateřství v ČR

Abstract

Selected ethical and social aspects of surrogate motherhood in the Czech Republic

The diploma thesis deals with the chosen ethical and social aspects of surrogate motherhood. The thesis aims to describe the situation of surrogate motherhood in the Czech Republic, past and present, with a look at ethical and social aspects and find out if it is morally allowed to practice surrogate motherhood.

The thesis is divided into five parts. The first part deals with the themes, such as infertility and assisted reproduction. The second part deals with the term surrogate motherhood, its history, law adjustment, actual and future form in the Czech Republic, and its form in another country. The third part describes the process of surrogate motherhood from the beginning to the end.

The fourth part deals with social aspects. In this part, the role of the social worker of the Authority for Social and Legal Protection of Children is described. Conflicting opinions of experts on surrogate motherhood, ethical questions, and insight on surrogate motherhood from the point of view of ethical theories are also described in detail.

The thesis considers that practicing surrogate motherhood is not moral – with a look at the negative impacts on the mother and the child. After birth, the newborn child is taken from his mother. It results in the disruption of the natural bond that was created between the mother and the child during the pregnancy. On the physical side, it can have a negative impact on the child in the future. It should be viewed by the mother and the child as a subject to achieve the aims of someone else. The applicant couple does not have to adopt the newborn child. The illegal trade with children can relate to surrogate motherhood.

Key words:

ethics in social work; surrogate motherhood; surrogate motherhood in the czech republic